

**AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI
FÖVQƏLADƏ HALLAR NAZİRLİYİNİN
AKADEMİYASI**

**АКАДЕМИЯ МИНИСТЕРСТВА
ПО ЧРЕЗВЫЧАЙНЫМ СИТУАЦИЯМ
АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ РЕСПУБЛИКИ**

**“Müasir şəraitdə mülki müdafiə: problemlər və
perspektivlər” mövzusunda V beynəlxalq konfransın
MƏRUZƏ MATERIALLARI**

**СБОРНИК СТАТЕЙ
V международной конференции на тему
«Гражданская оборона в современных условиях:
проблемы и перспективы»**

BAKİ – 03.03.2026 – BAKU

KONFRANSIN TƏŞKİLAT KOMİTƏSİ

Sədr:

- Baba Salayev*** – Fövqəladə Hallar Nazirliyinin Akademiyasının rəisi, general-mayor

Üzvlər:

- Fuad Mehbalıyev*** – Akademiya rəisinin birinci müavini, polkovnik
- Kazım Kazımov*** – Akademiya rəisinin müavini, polkovnik
- Tamerlan Allahverdiyev*** – Akademiya rəisinin müavini, polkovnik-leytenant
- Azadi Quliyev*** – FHN RMİTLİETMBİ-nin Layihələrin idarə edilməsi və təhsil məsələləri üzrə idarənin rəisi
- Cabir Həsənov*** – FHN RMİTLİETMBİ-nin Layihələrin idarə edilməsi və təhsil məsələləri üzrə idarənin təhsil məsələləri üzrə sektorunun sektor müdiri, i.ü.f.d., dosent
- Xanlar Həsənov*** – Akademiyanın Elmi-tədqiqat şöbəsinin müdiri, f.e.d.
- Aprel Babayev*** – Akademiyanın Hərbi kafedrasının rəisi, polkovnik
- İlqar Dadaşov*** – Akademiyanın Qiyabi təhsil fakültəsinin rəisi, polkovnik, t.ü.e.d., professor
- Elçin Mahmudov*** – Kadrların yenidən hazırlığı və ixtisasartırma fakültəsinin rəisi, polkovnik
- Zülfiyyə Nağıyeva*** – Akademiyanın Hərbi kafedrasının məsul icraçısı, gizir

ОРГАНИЗАЦИОННЫЙ КОМИТЕТ КОНФЕРЕНЦИИ

Председатель:

- Баба Салаев** – Начальник Академии Министерства по Чрезвычайным Ситуациям, генерал-майор

Члены комитета:

- Фуад Мехбалиев** – Первый заместитель начальника Академии, полковник
- Казым Казымов** – Заместитель начальника Академии, полковник.
- Тамерлан Аллахвердиев** – Заместитель начальника Академии, полковник-лейтенант
- Азади Гулийев** – Начальник Главного Управления по организации работы с региональными центрами, управления проектами и образовательным вопросам Министерства по Чрезвычайным Ситуациям.
- Джабир Гасанов** – Заведующий сектором Главного Управления по организации работы с региональными центрами, управления проектами и образовательным вопросам Министерства по Чрезвычайным Ситуациям, к.т.н., доцент.
- Ханлар Гасанов** – Заведующий Научно-исследовательского отдела Академии, д.ф.н.
- Апрель Бабаев** – Начальник Военной кафедры Академии, полковник.
- Ильгар Дадашов** – Начальник Заочного факультета Академии, полковник, д.т.н.
- Эльчин Махмудов** – Начальник Факультета переподготовки и усовершенствования кадров, полковник.
- Зульфия Нагиева** – Ответственный исполнитель Военной кафедры Академии.

MÜNDƏRİCAT

1. Azərbaycan Respublikasının Fövqəladə Hallar Nazirliyinin Mülki müdafiə qoşunlarının Radiasiya və kimyadan mühafizə xidmətinin rəisi – **polkovnik Cəfər Həsənov** - “Müasir şəraitdə mülki müdafiə: problemlər və perspektivlər”.
2. Belarus Respublikası FHN Mülki Müdafiə Universitetinin aparıcı elmi işçisi **Lukyançik Dmitriy Petroviç** və elmi işçi **İlyaşenko Aleksandr Andreyeviç** – “Müasir konfliktlərin nümunəsində infrastrukturaların və əhalinin müdafiəsinə yanaşmanın müqayisəli analizi”.
3. Azərbaycan Respublikası Dövlət Təhlükəsizliyi Xidmətinin Heydər Əliyev adına Akademiyasının Ümumqoşun fənlər kafedrasının rəisi – **polkovnik-leytenant Namiq Məhərrəmov** - “Müasir dövrdə fəvqəladə halların qarşısının alınması üsulları və metodları”.
4. M. Qabdullin adına Qazaxstan Respublikası FHN-nin Mülki müdafiə Akademiyasının Mülki müdafiə və hərbi hazırlıq kafedrasının baş müəllimi **Jalelov Kayrat Nərimanoviç** – “Əməyin mühafizəsinin sualları: müasir yanaşmalar, statistika və perspektiv inkişafı”.
5. Rusiya Fövqəladə Hallar Nazirliyinin Dövlət Yanğından Mühafizə Xidmətinin Sankt Peterburq Universitetinin hərbi elmləri doktoru, professor **Aktyorski Yuriy Yevgenyeviç**, hərbi elmləri doktorluğuna namizəd, dosent **Şidlovski Qriqoriy Leonidoviç** – “Kritik əhəmiyyətli sənaye və dövlət obyekt zonalarında dəmiryol təhlükəli yük daşımalarının fəvqəladə hallar risklərinin azaldılması”.
6. Rusiya Fövqəladə Hallar Nazirliyinin Dövlət Yanğından Mühafizə Xidmətinin Sankt Peterburq Universitetinin Yüksək ixtisaslı kadrların hazırlanması fakültəsinin 2-ci kurs adyunktı **Steşina Yekaterina Alekseyevna** – “Rusiya Federasiyasının FHN işçilərinin vəzifələrinin yerinə yetirilməsi zamanı təhlükəsizlik dəyərlərinin formalaşması”.
7. Azərbaycan Respublikası Dövlət Təhlükəsizliyi Xidmətinin Heydər Əliyev adına Akademiyasının müəllimi **Nəzrin Əsədova** – “Fövqəladə

vəziyyətlərdə qərarvermə prosesinin psixologiyası: emosional intellekt amili”.

- 8. Azərbaycan Respublikası Dövlət Sərhəd Xidmətinin Akademiyasının Maddi-texniki təminat kafedrasının professoru – e.o. polkovnik-leytenant Zahir Rzayev - “Müasir təhlükəsizlik mühitində mülki müdafiənin rolu və transformasiyası”.**
- 9. Azərbaycan Respublikası Fövqəladə Hallar Nazirliyinin Akademiyasının Hərbi kafedrasının rəisi – polkovnik Aprel Babayev, müəllimləri – kapitan Habil Hüseynov və baş-leytenant Əmirulla Kazımlı - “Hidrodinamik qəzalar zamanı mülki müdafiənin təşkili”.**
- 10. Azərbaycan Respublikası Dövlət Gömrük Komitəsinin Akademiyasının Təsərrüfat və texniki xidmət şöbəsinin rəisi – Rahim Babayev - “Mövcud sığınacaqların vəziyyəti, problemləri və onların təkmilləşdirilməsi”, habelə “Tədrisdə Mülki Müdafiə üzrə praktik təlimlərin və məşqələrin keçirilməsinin zərurəti”.**
- 11. Bakı Dövlət Universitetinin Sosial elmlər və psixologiya fakültəsi, Sosial iş kafedrasının müəllimi dosent, fəlsəfə üzrə fəlsəfə doktoru – Rəna Məmmədova - “Sosial işin preventiv funksiyası kontekstində sağlam həyat tərzinin sosiokültürəl aspektləri”.**
- 12. Azərbaycan Tibb Univetsiteti Hərbi Tibb fakültəsi Tibbi profilaktika kafedrasının rəisi, professor t/x polkovniki – Şahin Süleymanov - “Azərbaycanda Beynəlxalq Təcili Tibbi Yardım briqadasının yol xəritəsinin müəyyənləşdirilməsi istiqamətləri”.**

СОДЕРЖАНИЕ

- 1. Начальник службы Радиационной и химической защиты войск гражданской обороны МЧС Азербайджанской Республики – полковник Джафар Гасанов «Гражданская оборона в современных условиях: проблемы и перспективы”.**

2. Университет Гражданской защиты Министерства по чрезвычайным ситуациям Республики Беларусь – Ведущий научный сотрудник **Лукьянчик Дмитрий Петрович**, научный сотрудник **Ильяшенко Александр Андреевич** «Сравнительный анализ подходов к защите инфраструктуры и населения на примере современных конфликтов».
3. Начальник кафедры Общевоинских дисциплин Академии Службы Государственной Безопасности Азербайджанской Республики имени Гейдара Алиева – полковник-лейтенант **Намиг Магеррамов** «Методы и приемы предотвращения чрезвычайных ситуаций в современную эпоху».
4. Академия гражданской защиты имени Малика Габдуллина Министерства по чрезвычайным ситуациям Республики Казахстан – старший преподаватель **Жалелов Кайрат Нариманович** «Вопросы охраны труда: современные подходы, статистика и перспективы развития».
5. Санкт-Петербургский университет ГПС МЧС России – доктор военных наук, профессор **Актерский Юрий Евгеньевич**, кандидат технических наук, доцент **Шидловский Григорий Леонидович** «Снижение рисков чрезвычайных ситуаций при железнодорожных перевозках опасных грузов в зоне критически значимых промышленных и государственных объектов».
6. Санкт-Петербургский университет ГПС МЧС России – адъюнкт 2-го курса факультета подготовки кадров высшей квалификации **Стешина Екатерина Алексеевна** «Формирование ценностей безопасности у сотрудников МЧС России при выполнении ими служебных обязанностей».
7. Преподаватель Академии Службы Государственной Безопасности Азербайджанской Республики имени Гейдара Алиева – **Назрин Асадова** «Психология принятия решений в чрезвычайных ситуациях: фактор эмоционального интеллекта».

8. Профессор кафедры материально-технического обеспечения Академии Государственной пограничной службы Азербайджанской Республики – полковник-лейтенант запаса **Заир Рзаев «Роль и трансформация гражданской обороны в современных условиях безопасности».**
9. Начальник Военной кафедры Академии МЧС Азербайджанской Республики **полковник - Апрель Бабаев**, Преподаватель – капитан **Хабиль Гусейнов** и старший-лейтенант **Емирулла Казымлы «Организация гражданской обороны при гидродинамических авариях».**
10. Начальник отдела экономико-технического обслуживания Академии Государственного Таможенного Комитета Азербайджанской Республики – **Рахим Бабаев «Состояние существующих убежищ, проблемы и пути их решения а также необходимость практической подготовки и учений по гражданской обороне в образовании».**
11. Бакинский государственный университет, факультет социальных наук и психологии, преподаватель кафедры социальной работы – доцент, доктор философии **Рана Маммадова «Социокультурные аспекты здорового образа жизни в контексте профилактической функции социальной работы».**
12. Начальник кафедры Медицинской профилактики Военно-Медицинского факультета Азербайджанского Медицинского Университета, полковник медицинской службы, профессор – **Шахин Сулейманов «Направления определения плана действий Международной бригады экстренной медицинской помощи в Азербайджане».**

Fövqəladə Hallar Nazirliyinin Mülki müdafiə qoşunlarının Radiasiya və kimyadan mühafizə xidmətinin rəisi – **polkovnik Cəfər Həsənov**
“Müasir şəraitdə mülki müdafiə: problemlər və perspektivlər”

Mülki müdafiə dövlətin ərazi və əhalisini, həmçinin maddi-mədəni sərvətləri, ətraf mühiti fövqəladə hallardan, texnogen və təbii fəlakətlərdən, habelə müharibə təhlükələrindən qorumaq məqsədi daşıyan tədbirlər sistemidir.

Mülki müdafiə qoşunları bu tədbirlərin icrasında mühüm rol oynayaraq, xilasetmə, mühafizə, qəza-bərpa və təhlükəsizliyin təmin olunması funksiyalarını yerinə yetirir. Sülh dövründə mülki müdafiə əsasən profilaktik xarakter daşıyır: fövqəladə hallara hazırlıq, risklərin qiymətləndirilməsi və analizi, əhalinin maarifləndirilməsi, mühəndis-mühafizə və eləcə də KBRN tədbirlərinin görülməsi, təhlükəli ərazilərin nəzarətdə saxlanması və qəza-xilasetmə işlərinin həyata keçirilməsi bu fəaliyyətlərə daxildir.

Mülki müdafiə yalnız döyüş və xilasetmə deyil, həm də böyük bir resurs idarəçiliyidir. Müasir MM mütəxəssisi üçün zəruri olan bu proqram çadırlardan yanacaq ehtiyatlarına qədər bütün strateji resursların dəqiq statistikasını aparmağa, lazım olan mal-materialın dərhal yerini müəyyən edərək operativ təminat yaratmağa və dövlət əmlakının istifadəsində tam şəffaflığı qorumağa imkan verir.

Müasir şəraitdə mülki müdafiənin fəlsəfəsi dəyişməlidir: biz hadisənin ardınca qaçmamalı, texnologiyanın gücü ilə ondan bir addım öndə olmalıyıq. Azərbaycan xalqının bu sahədəki iradəsi və texnoloji potensialı bizə ən çətin sınaqlardan minimum itki və ziyan ilə çıxmağa imkan verir. Unutmayaq ki, mükəmməl xilasedici və düzgün idarəetmə - qurtarılmış minlərlə həyat deməkdir.

Təbii fəlakətlər, texnogen qəzalar və müasir münaqişələrin xarakteri dəyişdiyi üçün mülki müdafiənin "onurğa sütunu" hesab olunan rabitə və avtomatlaşdırılmış idarəetmə sistemlərinin rolu hər zamankından daha kritikdir. Müasir dövrdə Mülki Müdafiə qoşunları artıq klassik metodlarla deyil, çevik rəqəmsal texnologiyalar və intellektual idarəetmə sistemləri ilə işləmək qabiliyyətinə malikdir. Bu texnoloji imkanlar, istər sənəd dövriyyəsinin avtomatlaşdırılması, istər ekstremal şəraitlərdə fasiləsiz rabitənin qurulması, istərsə də resursların dəqiq logistikası baxımından bölmələrin əməliyyat hazırlığını tamamilə yeni mərhələyə qaldırıb.

Bu çərçivədə Mülki müdafiə qoşunlarının istehkam–pirotexnika bölmələri xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Bölmələr partlamamış hərbi sursatların, köhnə döyüş vasitələrinin və təhlükəli partlayıcı maddələrin aşkar edilməsi, zərərsizləşdirilməsi və məhv edilməsi ilə məşğul olur. Eyni zamanda, strateji obyektlərin və yaşayış məntəqələrinin təhlükəsizliyinin təmin edilməsi, mühəndis maneələrinin qurulması və ya aradan qaldırılması, fəlakət zonalarında partlayış təhlükəsinin minimuma endirilməsi bu bölmələrin əsas vəzifələrindəndir. Beləliklə, istehkam–pirotexnika bölmələri həm sülh, həm də fövqəladə vəziyyətlərdə insan həyatının qorunmasında və təhlükəsiz mühitin yaradılmasında mühüm xidmət göstərir.

İstehkam–pirotexnika bölmələrinin fəaliyyətinin effektivliyi bilavasitə tədrisin yüksək səviyyədə təşkili və şəxsi heyətin müasir maddi-texniki vasitələrlə təmin olunmasından asılıdır. Bu bölmələrdə təlim və tədris prosesi nəzəri biliklərlə yanaşı, praktiki vərdişlərin formalaşdırılmasına yönəldilir və real fəvqəladə hallara maksimal dərəcədə yaxın şəraitdə aparılır. Şəxsi heyətin təhlükəsiz və peşəkar şəkildə fəaliyyət göstərə bilməsi üçün bölmələr müasir avadanlıqlarla təchiz olunur. Bu müasir pirotexniki vasitələr təlim və məşqlərin real şəraitə uyğun aparılmasına, şəxsi heyətin peşəkarlığının artırılmasına və əməliyyatlar zamanı risklərin minimuma endirilməsinə imkan yaradır. Nəticə etibarilə, yüksək səviyyəli tədris və güclü maddi-texniki baza istehkam–pirotexnika bölmələrinin mülki müdafiə sistemində etibarlı və səmərəli fəaliyyət göstərməsini təmin edir.

Müasir dövrdə texnogen qəzalar, kimyəvi maddələrin nəzarətsiz yayılması və radiasiya təhlükələri insanların sağlamlığına və ətraf mühitə ciddi təhdid yaradır. Bu baxımdan Radiasiya və kimyadan müafizə bölmələri, eləcə də RKL mülki müdafiə sisteminin əsas tərkib hissələrindən biri hesab olunur. Onların əsas vəzifəsi kimyəvi və radioloji təhlükələrin vaxtında aşkarlanması, qiymətləndirilməsi və nəticələrinin aradan qaldırılmasıdır.

Müasir texnologiyaların tətbiqi bu sahənin inkişafında əsas perspektivlərdən biridir. Son illərdə mülki müdafiə qoşunları müasir tipli əmlak (kimyəvi və bakteroloji hadisələrə qarşı geyim və əlehiqazlar) və avadanlıqlarla təmin olunmuşdur. Müasir şəraitə uyğun olaraq baş verə biləcək hadisələrin qarşısının alınması tədbirlərinin həyata keçirilməsi məqsədi ilə Mülki müdafiə qoşunlarının Radiasiya və kimyadan müafizə bölmələri, eləcə də RKL beynəlxalq KBRN kurslarında, Beynəlxalq Axtarış-Xilasetmə Məşvərət Qrupunun (İNSARAQ) təlimlərində iştirak edib özünü inkişaf etdirib, biliklərini təkmilləşdirmişdilər. Bunun nəticəsi olaraq, Radiasiya və kimyadan mühafizə bölmələri və RKL müasir dövrdə əhalinin təhlükəsizliyinin təmin olunmasında mühüm rol oynayır. Eyni zamanda rəqəmsal məlumat bazalarının yaradılması, ölçmə nəticələrinin elektron şəkildə saxlanması, dezinfeksiya- deqazasiya işlərinin aparılması və təhlili qərarların daha operativ və düzgün qəbul edilməsinə imkan verir.

Bir çox hallarda ölçmə və analiz cihazları müasir tələblərə cavab verməyir, bu da nəticələrin dəqiqliyini azaldır. Kadr hazırlığı da aktual problemlərdəndir. Kimya və radiasiya sahəsində ixtisaslı mütəxəssislərin azlığı, ixtisaslaşdırma kurslarının və beynəlxalq standartlara uyğun hazırlıq proqramlarının keçirilməsi vacibdir. Mülki əhalinin təhlükəsizlik qaydalarına tam əməl etməməsi və marifləndirilməməsi fəvqəladə halların vaxtında aşkar edilməsini çətinləşdirir. Mövcud problemlərin aradan qaldırılması və inkişafı perspektivlərinin həyata keçirilməsi bu sahənin dayanıqlığını və effektivliyini daha da artıracaq.

Azərbaycan Respublikası fəvqəladə hallardan zərərçəkmiş ölkələrə yardım göstərmək iqtidarında olan ölkələrin siyahısında mühüm yerlərdən birini tutur və onu da qeyd edirəm ki bu heç də təsadüfi deyildir. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev cənablarının üzaqqörən və məqsədyönlü siyasəti nəticəsində bu gün Azərbaycan bu imkanlara malikdir. Fəvqəladə hallar nazirliyi cənab Ali Baş Komandanın bu sahədə tapşırıqlarının operativ həlli və icrası məqsədi ilə mühüm

tədbirləri həyata keçirməkdədir, o cümlədən Fövqəladə hallar nazirliyinin tərkibində Beynəlxalq axtarış xilasetmə dəstəsinin yaradılması da bu fəaliyyət çərçivəsində atılan mühüm addımlardandır.

Beynəlxalq axtarış xilasetmə dəstəsinin qarşıya qoyulan tapşırıqları hər an yerinə yetirməyə hazırlığı Fövqəladə hallar nazirliyinin rəhbərliyinin diqqət mərkəzində saxlanılır. Bildiyiniz kimi 23-26 sentyabr 2024-cü il tarixlərində Beynəlxalq axtarış xilasetmə dəstəsinin İNSARAG beynəlxalq klassifikasiyasından keçirilməsi təmin olunub və klassifikasiyada 11 ölkədən qiymətləndiricilər, 7 ölkədən 12 müşahidəçi, o cümlədən Birləşmiş Millətlər Təşkilatının İNSARAG katibliyinin nümayəndələri iştirak ediblər.

Nəticə olaraq qeyd etmək olar ki, müasir şəraitdə mülki müdafiənin səmərəli fəaliyyəti birbaşa əməliyyat-planlaşdırmanın peşəkarlığından və texniki təminatından asılıdır. Bu sahədə aparılan islahatlar əhalinin təhlükəsizliyinin daha etibarlı şəkildə təmin olunmasına xidmət edəcəkdir. Mülki müdafiə tədbirlərinin effektivliyi isə birbaşa qarşılıqlı fəaliyyətin düzgün təşkili və planlaşdırmanın keyfiyyətindən asılıdır. Xüsusilə əməliyyat xidməti bu proseslərin idarə olunmasında əsas rol oynayır. Qarşılıqlı fəaliyyət mülki müdafiə tədbirlərinin həyata keçirilməsi zamanı dövlət və yerli idarəetmə orqanları, xidmətlər və təşkilatlar arasında əlaqələndirilmiş fəaliyyəti ifadə edir. Bu fəaliyyət fəvqəladə hallara çevik reaksiya verməyə, resurslardan səmərəli istifadə etməyə və idarəetmədə vahidliyi təmin etməyə imkan yaradır. Əməliyyat-planlaşdırma fəvqəladə halların idarə olunmasında koordinasiya mərkəzi kimi çıxış edir. Bu Fəvqəladə Hallar Nazirliyi, səhiyyə, daxili işlər, yerli icra hakimiyyətləri və digər qurumlarla sıx qarşılıqlı fəaliyyət göstərir. Birgə əməliyyat qərarlarının qəbulu və məlumat mübadiləsi qarşılıqlı fəaliyyətin əsas elementləridir. Mülki müdafiə qoşunlarının əməliyyat-planlaşdırması fəvqəladə hallara hazırlıq səviyyəsinin artırılmasına xidmət edir. Əməliyyatın təşkili risklərin qiymətləndirilməsi, qüvvə və vasitələrin yerləşdirilməsi və tətbiqi, təxliyə və mühafizə planlarının hazırlanmasında aparıcı rol oynayır. Düzgün və dəqiq hazırlanmış fəaliyyət planları itkilərin minimuma endirilməsinə şərait yaradır.

СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ ПОДХОДОВ К ЗАЩИТЕ ИНФРАСТРУКТУРЫ И НАСЕЛЕНИЯ НАПРИМЕРЕ СОВРЕМЕННЫХ КОНФЛИКТОВ

Лукьянчик Д.П., Ильяшенко А.А.

Университет гражданской защиты

В условиях сегодняшних реальностей, складывающихся на мировой арене, заметна тревожная тенденция: возрастает мировая напряженность, количество и интенсивность вооруженных конфликтов. При этом форма ведения вооруженной борьбы претерпевает трансформацию. На смену симметричным столкновениям армий приходят гибридные войны, где нет четкой линии фронта,

а стратегической целью становятся не только захват территорий, но и подрыв способности противника к существованию. Главным инструментом этой стратегии стало массированное применение высокоточного оружия, крылатых ракет и относительно недорогих беспилотных летательных аппаратов для системного нанесения ударов по объектам инфраструктуры. Электростанции, узлы снабжения и другие объекты, образующие систему жизнеобеспечения населенных пунктов и основу национальной экономики, превратились в главные мишени на современном поле боя. Эта наблюдаемая тенденция ставит перед государствами задачу модернизировать существующие системы безопасности, обеспечить защищенность населения и устойчивость национальной безопасности.

Опыт использования коллективных средств защиты на территории Украины и Израиля [1] очевидно демонстрирует необходимость заблаговременного построения национальной оборонной системы. Так же, ввиду необходимости оперативного реагирования на угрозы, необходима модернизация систем обнаружения угроз и оповещения населения. Актуальность данного направления помимо вышеупомянутой статьи раскрыта и в статье Тюпина А.А., первого заместителя начальника Главного управления МЧС России по Белгородской области [2], в которой он пишет: «С момента запуска системы оповещения до момента ракетных ударов не более 20–40 секунд». Таким образом, именно время становится одним из ключевых факторов. Для обеспечения безопасности необходимо, чтобы время обнаружения угрозы, оповещения населения и непосредственно их укрывания в средствах коллективной защиты было меньше, чем время необходимое для нанесения ударов по объектам городской инфраструктуры.

Учитывая вышеизложенное, укрытие населения в защитных сооружениях (далее – ЗС) (противорадиационных укрытиях, убежищах) является наиболее эффективным способом защиты от современных средств поражения. Данный способ так же способствует сокращению времени, необходимого для защиты.

В ряде стран, таких как Латвия, Финляндия, Израиль, Российская Федерация (далее – РФ) уже существуют интерактивные карты ЗС гражданской обороны (далее – ГО), помогающие людям найти ближайшее к ним укрытие и как следствие сократить время необходимое для их укрывания. Ограниченные временные рамки и неравномерное распределение людей в разные периоды времени принуждают к рассредоточению объектов ГО. В РФ в этих целях успешно применяются быстровозводимые укрытия (далее – БВУ) заводской готовности, обеспечивающие равномерную и эффективную защиту от обычных средств поражения.

БВУ активно применяются Израилем в вооруженных конфликтах, где обязанность создания и поддержания состояния убежищ утверждена законом с 1951 года и строго обязательна для исполнения всеми группами населения. Однако стоит отметить, что 2,6 миллиона граждан не имеют доступа к адекватным убежищам, не смотря на проводимую государством политику. Кроме того, постоянная нехватка квалифицированного персонала, задержки в оказании

помощи укрываемому населению и фрагментированная психологическая поддержка подорвали всестороннюю устойчивость [1].

Остается актуальным вопрос поддержания ЗС ГО в работоспособном состоянии. Не смотря на множество проводимых мероприятий по сохранению фонда ЗС ГО, сохраняется высокий уровень объектов, которые не готовы к приему и размещению укрываемых [1,3,4]. Существует множество причин таких показателей. Среди них высокие затраты на поддержание инженерно-технического оборудования (далее – ИТО), составляющего систему жизнеобеспечения укрываемых, в исправном состоянии; отсутствие достаточного контроля со стороны надзорных органов государств и специальных знаний у лиц, ответственных за поддержание ЗС ГО в готовности к приему укрываемых. Так же стоит отметить отсутствие качественных методических рекомендаций, предназначенных для субъектов хозяйствования. Существующие пособия и рекомендации, как правило, содержат общую информацию без конкретного алгоритма действий или инструкций по правильной эксплуатации и обслуживанию как ИТО, так и ЗС ГО в целом.

Стоит отметить, что в данном направлении ведутся активные исследования. В январе 2026 года Министерство внутренних дел Финляндии издало руководство «Техническое обслуживание и периодический осмотр убежищ». В данном руководстве помимо общей информации о ГО рассмотрены вопросы по обслуживанию различных инженерных систем, приведены иллюстрации, поясняющие тонкости работы с ИТО, а так же представлена информация, характеризующая государственную политику в области защиты населения [5].

В Республике Беларусь эксплуатация и содержание ЗС ГО осуществляется в соответствии с Инструкцией «О порядке содержания и эксплуатации защитных сооружений гражданской обороны», утвержденной постановлением Министерства по чрезвычайным ситуациям Республики Беларусь от 14 октября 2025 г. № 56 «О порядке содержания и эксплуатации защитных сооружений гражданской обороны» (далее – Инструкция). Инструкция устанавливает порядок содержания ЗС ГО, в том числе требования к ним, а именно:

требования к содержанию защитных устройств, ограждающих конструкций и помещений для укрываемых;

требования к фильтрам-поглотителям, системам фильтровентиляции и герметичности ЗС ГО;

требования к ИТО ЗС ГО.

Помимо выше изложенного Инструкция содержит форму плана приведения ЗС ГО в готовность к приему укрываемых, акта его осмотра и перечень недостатков, которые свидетельствуют о его неготовности к приему укрываемых. Таким образом, Инструкция становится не только документом обязательным для исполнения, но и руководством для руководителей и ответственных лиц.

Исходя из рассмотренной информации, становится очевидным, что в современных геополитических реалиях характер угроз национальной безопасности претерпел фундаментальные изменения, выдвинув на передний план задачу критической инфраструктуры и гражданского населения, как ключевое условие сохранения суверенитета и устойчивости государства. Прослеживается актуальность проблем отсутствия специалистов, ответственных за поддержание ЗС ГО в исправном состоянии, а так же отсутствие наглядных пособий, изобразительной и другой продукции необходимой для обучения населения и руководителей.

ЛИТЕРАТУРА

1. Integrating Active, Passive, and Offensive Defense: A Comparative Study of Ukraine and Israel (2022-2025)/ S. Fainberg, Y. Peleg, T. Fadlon// Aerospace & Defense. – 2025. - No. 2. – P. 69-102

2. Опыт коллективной защиты населения в защитных сооружениях гражданской обороны в условиях проведения специальной военной операции на территории Украины (на примере Белгородской области): сборник материалов научно-практической конференции. Москва, Россия. 14 ноя. 2024 года / МЧС России. М.: ФГБУ ВНИИ ГОЧС (ФЦ). 2024. – 22- 27 с.

3. Проводимые мероприятия по оптимизации фонда защитных сооружений гражданской обороны в Республике Башкортостан: сборник материалов научно-практической конференции. Москва, Россия. 14 ноя. 2024 года / МЧС России. М.: ФГБУ ВНИИ ГОЧС (ФЦ). 2024. – 34- 38 с.

4. Опыт коллективной защиты населения в защитных сооружениях гражданской обороны в условиях проведения специальной военной операции на территории Украины (на примере Донецкой Народной Республики): сборник материалов научно-практической конференции. Москва, Россия. 14 ноя. 2024 года / МЧС России. М.: ФГБУ ВНИИ ГОЧС (ФЦ). 2024. – 15- 21 с.

5. Valtioneuvoston julkaisuarkisto Valto: [сайт]. – Fin., 2026. - URL: <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-324-720-8> (дата обращения 03.02.2026)

Dövlət Təhlükəsizliyi Xidmətinin Heydər Əliyev adına Akademiyasının

Ümumqoşun fənlər kafedrasının rəisi – **polkovnik-leytenant Namiq Məhərrəmov**

“Müasir dövrdə fəvqəladə halların qarşısının alınması üsulları və metodları”

Azərbaycan Respublikasında mülki müdafiə sisteminin formalaşması və inkişafı bilavasitə Ulu Öndər Heydər Əliyevin adı ilə bağlıdır. Onun rəhbərliyi dövründə təhlükəsizlik məsələlərinə dövlət siyasətinin prioritet istiqamətlərindən biri kimi yanaşılmış, əhalinin həyat və sağlamlığının qorunması əsas vəzifə kimi müəyyən

edilmişdir. Ulu Öndər Heydər Əliyevin uzaqgörən siyasəti mülki müdafiənin müasir tələblərə uyğun şəkildə təşkili və inkişafı üçün möhkəm əsaslar yaratmış, milli təhlükəsizlik anlayışına kompleks şəkildə yanaşaraq, mülki müdafiəni dövlətin ümumi təhlükəsizlik sisteminin ayrılmaz hissəsi kimi qiymətləndirmişdir. O, mülki müdafiəni yalnız müharibə dövrü üçün deyil, sülh şəraitində baş verə biləcək təbii və texnogen fəvqəladə hallara qarşı da vacib mexanizm hesab edirdi. Bu yanaşma respublikamızda mülki müdafiənin funksional imkanlarının genişləndirilməsinə və daim hazır vəziyyətdə saxlanılmasına şərait yaratmışdır.

Müasir dövrdə fəvqəladə halların qarşısının alınması və nəticələrinin aradan qaldırılması dövlətlərin təhlükəsizlik sistemində prioritet istiqamətlərdən biridir. Azərbaycan Respublikasında bu sahədə aparıcı qurum Fəvqəladə Hallar Nazirliyidir. Nazirliyin maddi-texniki bazasının müasir tələblərə uyğunlaşdırılması, qabaqcıl texnologiyaların tətbiqi və xüsusi avadanlıqların istifadəsi əhalinin təhlükəsizliyinin təmin olunmasında mühüm rol oynayır.

Müasir infrastruktur və ətraf mühit amilləri inkişaf etdikcə fəvqəladə halların qarşısının alınması üsulları daim dəyişən problemlərlə üzləşir.

Mülki müdafiənin əsas perspektivləri aşağıdakılardır:

1. Texnoloji inkişafın tətbiqi

- ✓ Erkən xəbərdarlıq sistemləri (SMS, mobil tətbiqlər, sirenlər)
- ✓ Peyk və dronlar vasitəsilə fəvqəladə halların monitorinqi
- ✓ Rəqəmsal xəritələr və risk analizi sistemləri

2. Əhalinin hazırlıq səviyyəsinin artırılması

- ✓ Məktəblərdə və universitetlərdə mülki müdafiə təlimləri
- ✓ Kütləvi maarifləndirmə kampaniyaları
- ✓ Praktiki təlimlər və simulyasiya məşqləri

3. İqlim dəyişikliklərinə uyğunlaşma

- ✓ Sel, daşqın, quraqlıq və meşə yanğınlarına qarşı planların gücləndirilməsi
- ✓ Ekoloji risklərin mülki müdafiə sistemində inteqrasiyası

4. Beynəlxalq əməkdaşlığın genişləndirilməsi

- ✓ Regional fvqlad hallara birgə reaksiya
- ✓ Təcrübə və texnologiya mübadiləsi
- ✓ Beynəlxalq standartlara uygunlama

5. İnfrastrukturun dayanıqlılıęının artırılması

- ✓ Sıęınacaqların müasirləşdirilməsi
- ✓ Strateji obyektlərin (su, enerji, rabitə) mühafizəsi
- ✓ Őhrsalma zamanı risk faktorlarının nəzərə alınması

6. Kadr potensialının gücləndirilməsi

- ✓ Peşəkar xilasedici v mütəxəssislərin hazırlanması
- ✓ Davamlı təlim və ixtisasartırma proqramları

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti, Silahlı Qüvvələrin Ali Baş Komandanı İlham Əliyev rəhbərliyi altında peşəkar kadrların hazırlanması sahəsində görülmüş iřler bu gün bu reallıqları mümkün edir. Azərbaycanda düşünülmüş iqtisadi və sosial siyasət aparılır, bütün ixtisaslar üzrə peşəkar kadrlar hazırlanır. Azərbaycanda bütün dövlət qurumları müasir tələblərə cavab verir, n qabaqcıl texnologiyalar Azərbaycana gətirilir. Biz bunu Fvqlad Hallar Nazirliyinin timsalında grrk. Alınmıř n müasir texniki vasitələr, yanęinsndrn təyyarələr, helikopterlr v n müasir mařınlar ölkə daxilindəki istənilən hadisənin qarřısının alınması və təbii fəlakətlərin nəticələrinin aradan qaldırılmasına v nazirliyin mkdařlarının z peşkarlıqlarını nmayiř etdirmklrin kömək edir. Bařqa ölkələrdə bař vermiř təbii fəlakətlərin nəticələrinin aradan qaldırılması iřində nazirliyin mkdařları Azərbaycanı ləyaqətlə təmsil etmiřlr, bizim üçün dost olan ölkələrdə təbii flaktlrl mübarizədə böyük uęurlar əldə etmiřlr.

Azərbaycan Respublikası Fövqəladə Hallar Nazirliyi müasir texnika və avadanlıqların tətbiqi ilə fövqəladə hallara çevik reaksiya vermək, əhalinin və infrastrukturun təhlükəsizliyini təmin etmək istiqamətində ciddi nailiyyətlər qazanmışdır. Mülki müdafiənin perspektivləri əsasən insan həyatının qorunması, risklərin minimuma endirilməsi və cəmiyyətin fövqəladə hallara davamlılığının artırılması üzərində qurulur. Müasir çağırışlar bu sahənin daim inkişafını zəruri edir. Əhalinin həyat və sağlamlığının qorunması, maddi itkilərin azaldılması və fövqəladə halların nəticələrinin aradan qaldırılması mülki müdafiənin əsas məqsədləridir. Qloballaşma və sənayeləşmənin sürətlənməsi yeni risklərin meydana çıxmasına səbəb olmuşdur. İqlim dəyişiklikləri nəticəsində sel, daşqın, quraqlıq və meşə yanğınları kimi təbii fəlakətlərin sayı artmaqdadır. Eyni zamanda, iri sənaye obyektlərində baş verə biləcək qəzalar və texnogen təhlükələr mülki müdafiə sisteminin daim təkmilləşdirilməsini tələb edir.

Fövqəladə hallar sərhəd tanımadığından mülki müdafiə sahəsində beynəlxalq əməkdaşlıq böyük əhəmiyyət kəsb edir. Müxtəlif ölkələrin müvafiq qurumları ilə təcrübə mübadiləsi, birgə təlimlər və beynəlxalq standartların tətbiqi mülki müdafiə sisteminin inkişaf perspektivlərini genişləndirir. Fövqəladə hallar qarşısının alınması üçün aidiyyəti dövlət orqanları ilə birlikdə dinc və müharibə dövründə əhalinin etibarlı mühafizəsinin təmin olunması məqsədilə şəhər və rayonlarımızda kollektiv mühafizə qurğularının, o cümlədən sığınacaq, radiasiya əleyhinə daldalanacaq və zirzəmilərin hazırlıq səviyyəsi, tutumu, rabitə-xəbərdarlıq sisteminin, kommunal təsərrüfatı, mövcud infrastruktur və kommunikasiya sistemlərinin, nəqliyyat sahəsində fəaliyyət göstərən qurumların, səhiyyə müəssisələrinin imkanları hərtərəfli təhlil edilib, bu istiqamətdə müvafiq tədbirlər görülməlidir.

Əhaliyə fövqəladə hallar zamanı, xüsusilə müharibə şəraitində davranış qaydaları, düşmən atəşinin təsirindən qorunmaq məqsədilə kənd sakinlərinin həyətyanı sahələrində yaradılmış müvəqqəti daldalanacaqlardan düzgün istifadə qaydaları aşılmalıdır. Dinc dövrdə irimiqyaslı fövqəladə hallar, müharibə dövründə isə düşmən hücumları barədə əhalinin vaxtında xəbərdar edilməsi üçün rabitə-xəbərdarlıq sisteminin vəziyyəti təhlil edilib, bu məqsədlə alternativ üsullardan istifadə edilməklə müvafiq tədbirlərin görülməsi təmin olunmalıdır.

Nəticə olaraq qeyd etmək olar ki, mülki müdafiənin perspektivləri təhlükəsizlik, texnoloji inkişaf və cəmiyyətin davamlılığı ilə sıx bağlıdır. Müasir risklərə uyğunlaşan, əhalini qoruyan və operativ fəaliyyət göstərən mülki müdafiə sistemi dövlətin və cəmiyyətin təhlükəsiz gələcəyinin əsas təminatlarından biridir. Gələcək perspektivlər sırasında əhali arasında maarifləndirmə işlərinin genişləndirilməsi, məktəb və ali təhsil müəssisələrində mülki müdafiə mövzusunda keçirilən dərslərin sayının artırılması, praktiki təlimlərin keçirilməsi xüsusi yer tutmalıdır. Bu tədbirlər insanların fəvqəladə hallarda düzgün davranış vərdişlərini formalaşdırır. Sığınacaqların yenilənməsi, mühüm obyektlərin mühafizəsinin gücləndirilməsi, nəqliyyat və rabitə sistemlərinin dayanıqlığının artırılması fəvqəladə halların təsirini minimuma endirir. Şəhərsalma və regional planlaşdırma zamanı risk faktorlarının nəzərə alınması mülki müdafiənin effektivliyini artırır. Mülki müdafiənin düzgün təşkili cəmiyyətin dayanıqlığını artırır və sosial sabitliyin qorunmasına xidmət edir.

УДК 331.4

К.Н. Жалелов, Д.А. Дауренов, Б.М. Кабашев

*Академия гражданской защиты им. М. Габдуллина
Министерства по чрезвычайным ситуациям Республики Казахстан*

ВОПРОСЫ ОХРАНЫ ТРУДА: СОВРЕМЕННЫЕ ПОДХОДЫ, СТАТИСТИКА И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ

В условиях усложнения производственных процессов, интенсификации труда и внедрения новых технологий вопросы охраны труда приобретают особую актуальность, как на уровне отдельных организаций, так и в масштабах национальных экономик. Охрана труда в современном понимании представляет собой не только систему правовых и организационно-технических мероприятий, но и важнейший инструмент управления персоналом, напрямую влияющий на производительность труда, социальную устойчивость и конкурентоспособность предприятий.

Охрана труда – система обеспечения безопасности жизни и здоровья работников в процессе трудовой деятельности, включающая в себя правовые, социально-экономические, организационно-технические, санитарно-эпидемиологические, лечебно-профилактические, реабилитационные и иные мероприятия и средства [1].

Несмотря на развитие, нормативно-правовой базы и совершенствование систем управления безопасностью труда, уровень производственного травматизма и профессиональной заболеваемости в мире остаётся значительным. По данным международных организаций, ежегодно миллионы работников подвергаются воздействию опасных и вредных производственных факторов, что приводит как к острым травмам, так и к хроническим профессиональным заболеваниям. Указанные тенденции характерны не только для глобального уровня, но и для национальных экономик, включая Республику Казахстан, где вопросы профилактики производственных рисков сохраняют высокую социально-экономическую значимость.

Современные научные исследования в области охраны труда всё в большей степени ориентируются на риск-ориентированные модели управления, предполагающие системную идентификацию опасностей, оценку и управление профессиональными рисками, а также постоянное совершенствование мер профилактики.

Существенную роль в формировании данных подходов играют международные стандарты и рекомендации, разрабатываемые Международной организацией труда (МОТ) и Всемирной организацией здравоохранения (ВОЗ), которые служат методологической основой для национальных систем охраны труда.

В связи с этим особый интерес представляет комплексный анализ теоретико-методологических и практических аспектов охраны труда с опорой на современные статистические данные, позволяющий выявить ключевые факторы риска и определить приоритетные направления повышения эффективности управления безопасностью труда. Проведение такого анализа имеет важное значение для обоснования управленческих решений, направленных на снижение производственного травматизма и профессиональной заболеваемости, а также на обеспечение устойчивого развития производственных систем.

Мировая статистика свидетельствует о высоком числе случаев травматизма и связанных с работой заболеваний, что делает актуальным комплексное научное исследование данных явлений и возможных подходов к их снижению.

По данным МОТ, ежегодно почти **3 миллиона человек** умирают от связанных с трудовой деятельностью причин, включая профессиональные заболевания и несчастные случаи. Глобальная статистика также фиксирует ежегодно **примерно 395 миллионов не смертельных травм**, что отражает масштабы риска на рабочих местах в разных частях света [2].

МОТ считает, что общее количество несчастных случаев на производстве, как со смертельным, так и с более благополучным исходом составляет 270 миллионов случаев в год [3].

Исследования оценок влияния профессиональных заболеваний и несчастных случаев на производственной базе на глобальном и региональном уровнях, проведенные в 2019 году, показывают, что нагрузка, связанная с заболеваниями и травмами, увеличилась в последние десятилетия: с 2,3 миллиона смертей в 2014 году до около **2,9 миллиона смертей** в 2019 году [4].

Вместе с тем, официальная статистика по Республике Казахстан за 2024 год свидетельствует о **2 471 зарегистрированном несчастном случае**, что на **7,5 % меньше**, чем в предыдущем году. Кроме того, в 2024 году было зафиксировано **529 случаев профессиональных заболеваний** и **26 случаев острых отравлений**, что подчеркивает необходимость усиления профилактической работы в области охраны труда [5].

Таким образом, не смотря на снижение статистики имеет место проблема производственного травматизма, а также наличие профессиональных заболеваний. Данный вопрос требует всестороннего анализа нижеприведенных факторов, не позволяющих полностью исключить проблемы производственного травматизма и профессиональных заболеваний.

Причинами и факторами риска, способствующими производственному травматизму и профессиональным заболеваниям является их сложная природа, обусловленная сочетанием технических, организационных и человеческих факторов.

К техническим и технологическим факторам можно отнести опасности, связанные с оборудованием, движущимися механизмами, работами на высоте, электрическим оборудованием и химическими агентами, продолжают оставаться значимыми источниками риска. Для их снижения применяются инженерные меры защиты, автоматизация опасных операций и систематическое техническое обслуживание.

Организационными и управленческими факторами являются: низкая культура безопасности, формальный подход к инструктажам и допускам, недостаточное обучение персонала остаются распространёнными причинами несчастных случаев на производстве. Анализ профессиональных рисков должен быть интегрирован в общую систему управления предприятием.

В рамках оценки бремени, связанного с трудовой деятельностью, ВОЗ и МОТ выделяют психосоциальные факторы и долговременные воздействия, которыми являются **длительные рабочие часы** – как один из ключевых факторов риска, отвечающий за значительную часть смертей, связанных с работой [6].

Анализ международного опыта показывает, что МОТ продвигает глобальные стандарты и рекомендации по охране труда, в том числе Конвенции № 155 и № 187, направленные на создание безопасных и здоровых условий труда [7, 8].

Системы менеджмента здоровья и безопасности труда закреплены в Международных стандартах управления безопасностью труда, такие как ISO 45001, и обеспечивают структуру для системного подхода к идентификации опасностей, оценке рисков и контролю исполнения мер безопасности.

Анализ статистики и научных публикаций показывает, что существующие подходы к охране труда, ориентированные преимущественно на реагирование на уже произошедшие несчастные случаи и профессиональные заболевания, не обеспечивают устойчивого снижения производственных рисков. Сохраняющийся уровень травматизма и профзаболеваемости свидетельствует о необходимости перехода от традиционных методов к системным и проактивным моделям управления безопасностью.

Имеющие место факторы риска, включающие технические, организационные и психосоциальные факторы риска требуют комплексного подхода и интеграции охраны труда в общую систему управления организацией. Особую роль играет внедрение риск-ориентированных механизмов, включающих идентификацию опасностей, оценку рисков и реализацию превентивных мер на всех уровнях управления.

Следовательно, актуальной задачей является разработка и обоснование эффективных направлений совершенствования системы охраны труда, направленных на снижение травматизма и профессиональной заболеваемости, развитие культуры безопасности и обеспечение устойчивого развития производства. Рассмотрение данных направлений представляется целесообразным в рамках дальнейшего изложения статьи.

Пути совершенствования системы охраны труда могут быть следующие: практические меры и инновационные подходы.

Современное развитие производства и усложнение профессиональных рисков требуют перехода от формальных и разрозненных мер охраны труда к комплексной, научно обоснованной системе управления рисками, ориентированной на их предупреждение. Приоритет должны иметь практические и инновационные инструменты, обеспечивающие устойчивое снижение вероятности опасных ситуаций на рабочих местах.

1. Ключевым подходом является реализация иерархии мер контроля профессиональных рисков, признанной в международной практике. Наиболее эффективной мерой считается устранение источника опасности. Если это невозможно, применяются замена опасных процессов и материалов на менее опасные, а также инженерные решения: автоматизация, ограждения, блокировки, системы сигнализации и дистанционного управления. Эти меры снижают влияние человеческого фактора и вероятность аварий. Административные инструменты (регламенты, допуски, планирование режимов труда и отдыха, контроль соблюдения требований) дополняют технические меры и обеспечивают организационную устойчивость системы. Средства индивидуальной защиты рассматриваются как завершающий уровень защиты, эффективность которого зависит от дисциплины и правильного применения.

2. Важным направлением является цифровизация охраны труда. Современные технологии позволяют осуществлять непрерывный мониторинг условий труда и оперативно выявлять отклонения от нормативов. Используются автоматизированные системы контроля микроклимата, шума, вибрации, загазованности и запыленности, электронные журналы инструктажей и допусков, мобильные приложения и чек-листы для аудитов рабочих мест. Аналитические панели и информационные системы обрабатывают данные о травматизме, инцидентах и «почти несчастных случаях» (near miss), что позволяет выявлять системные проблемы, прогнозировать риски и своевременно разрабатывать корректирующие и предупреждающие меры.

3. Повышение уровня безопасности невозможно без системного обучения персонала и формирования культуры безопасности. Регулярные инструктажи, тренинги и практические занятия должны формировать осознанное безопасное поведение. Анализ «почти несчастных случаев» помогает выявлять

потенциальные угрозы до наступления тяжелых последствий. Вовлечение работников в обсуждение причин инцидентов и разработку профилактических мер повышает ответственность и укрепляет коллективную культуру безопасности. Особую роль играет лидерство руководителей, демонстрирующих приоритет безопасности над производственными показателями.

4. Современный подход предполагает интеграцию охраны труда в общую систему управления организацией на основе риск-ориентированных моделей и международных стандартов, таких как ISO 45001. Это обеспечивает системную идентификацию опасностей, оценку и контроль рисков, а также непрерывное совершенствование. Интеграция охраны труда в стратегическое планирование рассматривает безопасность как фактор устойчивого развития, снижая экономические потери от травматизма и повышая социальную ответственность. Перспективным направлением является расширение международного сотрудничества и обмена аналитическими данными, что способствует применению лучших мировых практик в национальных условиях.

Повышение эффективности профилактики профессиональных рисков связано с внедрением цифровых технологий и анализом больших данных. Предиктивная аналитика, интеллектуальные системы мониторинга и элементы искусственного интеллекта позволяют не только фиксировать инциденты, но и прогнозировать их вероятность с учетом производственных, организационных и поведенческих факторов. Это обеспечивает переход от реактивного реагирования к упреждающему управлению безопасностью труда.

Важным направлением остаётся укрепление национальной системы нормативного регулирования и государственного контроля. Совершенствование законодательства с учетом международных стандартов, развитие риск-ориентированного надзора и повышение ответственности работодателей формируют институциональную основу для устойчивого снижения травматизма и профессиональной заболеваемости.

Проведённый анализ показывает, что охрана труда представляет собой многоуровневую систему управления профессиональными рисками, напрямую влияющую на социально-экономическую устойчивость организаций и экономики в целом. Несмотря на положительные тенденции в снижении травматизма, сохраняется актуальность проблемы профессиональных заболеваний и воздействия долгосрочных вредных факторов. Это подтверждает необходимость перехода от фрагментарных мер к системному, риск-ориентированному управлению.

Реализация иерархии мер контроля рисков, цифровизация, развитие культуры безопасности и интеграция охраны труда в общую систему управления организацией формируют устойчивую модель профилактики. Такой подход способствует снижению травматизма, сохранению трудового потенциала и обеспечению устойчивого развития предприятий, рассматривая охрану труда как стратегический элемент управления, требующий постоянного научного обоснования, междисциплинарного подхода и активного участия всех субъектов трудовых отношений.

Список литературы

1. Трудовой Кодекс Республики Казахстан. Эділет: информационно-правовая система нормативных правовых актов Республики Казахстан. URL: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/K1500000414>;
 2. Статья «Охрана труда и техника безопасности», International Labour Organization (ILO). Nearly three million people die every year due to work-related accidents and diseases. ILO News, Geneva. URL: https://www.ilo.org/resource/news/nearly-3-million-people-die-work-related-accidents-and-diseases?utm_source=;
 3. Статья «Охрана труда в цифрах и фактах. Направления совершенствования глобальной культуры охраны труда» [International Labour Organization](https://www.ilo.org/ru/media/40476/download?utm_source=), URL: https://www.ilo.org/ru/media/40476/download?utm_source=;
 4. Статья «Оценки бремени профессиональных заболеваний и несчастных случаев на производственной базе в 2019 году на глобальном, региональном и страновом уровнях». PubMed Central, URL: https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC10927068/?utm_source=;
 5. Бюро национальной статистики Республики Казахстан «О травматизме, связанном с трудовой деятельностью (2024 г.)». [Статистика Казахстана](https://stat.gov.kz/ru/industries/social-statistics/stat-medicine/publications/383083/-?utm_source=), URL: https://stat.gov.kz/ru/industries/social-statistics/stat-medicine/publications/383083/-?utm_source=;
 6. Статья «Совместная оценка ВОЗ и МОТ бремени болезней и травм, связанных с работой.». [World Health Organization](https://www.who.int/teams/environment-climate-change-and-health/monitoring/who-ilo-joint-estimates?utm_source=) (ВОЗ), URL: https://www.who.int/teams/environment-climate-change-and-health/monitoring/who-ilo-joint-estimates?utm_source=;
 7. Конвенция № 155 «Конвенция о безопасности и гигиене труда и производственной среде», International Labour Organization. Safety and health at work statistics (ILOSTAT). URL: [https://www.ilo.org/sites/default/files/-wcmstp5/groups/public/@ed_norm/@normes/documents/normativeinstrument/wcms_c155_ru.htm](https://www.ilo.org/sites/default/files/-/wcmstp5/groups/public/@ed_norm/@normes/documents/normativeinstrument/wcms_c155_ru.htm);
 8. «О ратификации Конвенции об основах, содействующих безопасности и гигиене труда (Конвенция 187)» Закон Республики Казахстан от 20 октября 2014 года № 243-V ЗРК. Эділет: информационно-правовая система нормативных правовых актов Республики Казахстан. URL: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z1400000243>.
-

Доктор военных наук, профессор

АКТЕРСКИЙ Юрий Евгеньевич

Кандидат технических наук, доцент

ШИДЛОВСКИЙ Григорий Леонидович

Санкт-Петербургский университет ГПС МЧС России, Санкт-Петербург

«Снижение рисков чрезвычайных ситуаций при железнодорожных перевозках опасных грузов в зоне критически значимых промышленных и государственных объектов»

Перевозка грузовым железнодорожным транспортом опасных грузов (ОГ) сопряжена с повышением рисков ЧС вследствие их возможного самовозгорания или взрыва. Причинами происхождения подобных ЧС могут стать физико-химические процессы, инициируемые случайными событиями как в самих ОГ, так и в результате воздействия на них негативных факторов со стороны подвижного состава (ПС) (нагрев, вибрация, искры, смещение груза и т.п.) или со стороны внешней среды (ВС) (солнечная радиация, атмосферное давление, влажность, статическое электричество, сила ветра, грозовые разряды и т.п.). Особо опасным является повышение уровня риска ЧС при следовании железнодорожных составов с опасными грузами по протяженным мостам, в туннелях, в пределах крупных сортировочных станций, населенных пунктов, хранилищ углеводородного сырья и топлива, радиоактивных и химически опасных веществ и материалов, опасных производственных объектов, крупных пассажирских транспортных узлов, особо охраняемых природных заповедников и т.п.

Для предупреждения и своевременного предотвращения ЧС до входа грузового железнодорожного состава в границы указанных районов и объектов в докладе предлагаются основные принципы построения и функционирования распределенной интеллектуальной системы мониторинга и оценивания уровня рисков ЧС на основе комплексного контроля параметров опасных грузов, технических характеристик подвижного состава и факторов внешней среды, в совокупности способных привести к возникновению ЧС (крупному пожару или взрыву). Для недопущения задержек в перевозке и доставке грузов такой контроль предлагается проводиться дистанционно в реальном масштабе времени без существенного снижения скорости следования железнодорожного состава. При этом показатели достоверности и эффективности контроля должны отвечать самым высоким и жестким требованиям.

УДК 38.3
ГРНТИ 10.41.23

ФОРМИРОВАНИЕ ЦЕННОСТЕЙ БЕЗОПАСНОСТИ У СОТРУДНИКОВ МЧС РОССИИ ПРИ ВЫПОЛНЕНИИ ИМИ СЛУЖЕБНЫХ ОБЯЗАННОСТЕЙ

Стешина Екатерина Алексеевна,
адъюнкт 2-го курса факультета подготовки кадров высшей квалификации
Санкт-Петербургский университет ГПС МЧС России.
stechi01@mail.ru

Аннотация. Цель данной научной статьи состоит в анализе процесса и особенностей формирования ценностей безопасности у сотрудников МЧС России при выполнении ими служебных обязанностей. Задачи исследования соответствуют поставленной цели и состоят в проведении научного анализа теоретических и практических источников, формулировании обоснованных авторских выводов по теме исследования. Исследование построено по принципу «от общего к частному», а именно изначально указаны (на основе проведенного научного и методологического анализа) общие теоретические моменты, характеризующие специфику формирования ценностей безопасности. Далее, в соответствии со структурой исследования проведен анализ практики реализации методик формирования ценностей безопасности у сотрудников МЧС России. В ходе исследования проведен научный анализ воспитательного процесса формирования ценностей безопасности у сотрудников МЧС России при выполнении ими служебных обязанностей. Показана значимость данного процесса, его педагогическая основа, формы и методы реализации. Научно доказана необходимость дальнейшего совершенствования практики осуществления процесса и особенностей формирования ценностей безопасности у сотрудников МЧС России при выполнении ими служебных обязанностей. Сделан вывод о дальнейших направлениях совершенствования рассматриваемой сферы воспитания. Выводы носят практический характер, позволяют обеспечивать дальнейшее совершенствование рассматриваемой сферы. На основе проведенного исследования возможно продолжить методическое обеспечение процесса ценностей безопасности у сотрудников МЧС России при выполнении ими служебных обязанностей.

Ключевые слова: безопасность; ценности; сотрудники; МЧС; Россия; служебный; обязанности; воспитание.

FORMATION OF SAFETY VALUES AMONG EMPLOYEES OF THE EMERCOM OF RUSSIA DURING THEIR DUTY ROLES

Steshina Ekaterina Alekseevna,
2nd year adjunct at the Faculty of Advanced Training
St. Petersburg University of the Ministry of Emergency Situations of Russia.
stechi01@mail.ru

Abstract. The purpose of this scientific article is to analyze the process and features of the formation of safety values among employees of the Ministry of Emergency Situations of Russia in the course of their performance of official duties. The objectives of the study correspond to the stated goal and consist in conducting a scientific analysis of theoretical and practical sources, and formulating substantiated author's conclusions on the research topic. The study is based on the "from general to specific" principle, which initially identifies (based on the conducted scientific and methodological analysis) general theoretical aspects that characterize the specifics of the formation of safety values. Subsequently, in accordance with the structure of the study, the analysis of the practice of implementing methods for the formation of safety values among employees of the Ministry of Emergency Situations of Russia is conducted. The study conducted a scientific analysis of the educational process of forming safety values among employees of the Russian Ministry of Emergency Situations during their performance of official duties. The article demonstrates the importance of this process, its pedagogical basis, and the forms and methods of its implementation. The article scientifically proves the need for further improvement of the practice of implementing the process and the specifics of forming safety values among employees of the Ministry of Emergency Situations of Russia during their performance of official duties. The article concludes with recommendations for further improvement of the educational process. The conclusions are practical and can be used to ensure further improvement of the educational process. Based on the research conducted, it is possible to continue providing methodological support for the process of forming safety values among employees of the Ministry of Emergency Situations of Russia during their performance of official duties.

Keywords: security; values; employees; Ministry of Emergency Situations; Russia; official; duties; education.

Введение. На современном этапе вопрос обеспечения безопасности приобретает все большее значение. 27 июля 2025 года, выступая на открытии оперативных учений «Июльский шторм», Президент Российской Федерации, В.В. Путин назвал обеспечение безопасности России и защиту её интересов ключевой задачей¹. Действующее законодательство системно регламентирует сферы и направления обеспечения безопасности, определяет полномочия субъектов по решению соответствующих данной сфере целей и задач. Во многом данным вопрос носит преемственный характер, поскольку он решался на многих исторических этапах [15, с. 18]. На сегодняшний день продолжается реализации соответствующей государственной политики [16, с. 118]. На необходимость такой реализации неоднократно указывалось в научной литературе [13, с. 47]. Соответствующей позиции придерживаются зарубежные авторы [1-10].

Министерство Российской Федерации по делам гражданской обороны, чрезвычайным ситуациям и ликвидации последствий стихийных бедствий (МЧС России) является одним из неотъемлемых субъектов современной системы обеспечения безопасности Российской Федерации. В рамках своей деятельности

¹ Путин назвал безопасность России и защиту ее интересов ключевой задачей // Известия URL: <https://iz.ru/1927259/2025-07-27/putin-nazval-bezopasnost-rossii-i-zashchitu-ee-interesov-kliuchevoi-zadachei> (дата обращения: 14.10.2025).

сотрудники федерального органа исполнительной власти решают такие задачи, как:

1. Обеспечение мероприятий в сфере гражданской обороны;
2. Предупреждение чрезвычайных ситуаций, ликвидация и минимизация их последствий;
3. Обеспечение пожарной безопасности.

В обозначенных условиях одним из ключевых факторов, способствующих эффективной деятельности МЧС России, является уровень подготовленности к решению служебных задач сотрудников данного федерального органа исполнительной власти. Очевидна комплексность обозначенного вопроса, предполагающая обеспечение многоуровневой и разнонаправленной деятельности по подготовке сотрудников МЧС России. В том числе, речь идет о формировании ценностей безопасности у данной категории должностных лиц.

Методы исследования. В ходе исследования использован значительный спектр методов научного анализа. В частности, применены такие методы, как: анализ, синтез, диалектический метод, а функциональный, методы дедукции и индукции.

Результаты исследования. Формирование личностных ценностей – воспитательный процесс. Его цель – обеспечение усвоения человеком норм, принципов и моделей поведения, а равно создание своей собственной системы ценностей [18, с. 86]. Согласимся с мнением авторов, отмечающих, что на современном этапе невозможно отсутствие ценностей, как на индивидуальном, так и на общественном уровне [13, с. 39]. Правильно организованный процесс формирования личностных ценностей позволяет создавать условия для саморазвития и самореализации личности человека, его успешной социализации в обществе.

Одними из важнейших являются ценности безопасности. Это универсальная ценность, признаваемая во всех обществах, вне зависимости от географических, социальных или иных субъективных (объективных) условий [19, с. 42].

В основе указанных ценностей лежат следующие аксиологические аспекты:

1. Возможность жить, не подвергая себя различным рискам и опасностям. В данном случае речь идет о субъективном отображении ценности безопасности, предполагающем невключение человека в опасные для него процессы и действия;
2. Потребность в безопасности и защите – основа жизни и здоровья человека. Состояние опасности негативным образом сказывается на здоровье человека, как физическом, так и психологическом;
3. Готовность к безопасному поведению на основе полученных знаний и умений. Важный аспект личностного развития – формирование неприятия действий и влияний, представляющих угрозу жизни, здоровью и безопасности личности, общества, и умения противодействовать им.
4. Культура безопасности – элемент организационной культуры, который связан с поддержанием безопасности и соблюдением стандартов безопасности. Она основывается на руководстве организации и убеждениях, восприятии и

ценностях, которые разделяют сотрудники в отношении рисков внутри организации, на рабочем месте или в сообществе [14, с. 160].

Обозначенные аспекты, в том числе, имеют значение и для сферы деятельности сотрудников МЧС России. Являясь непосредственными субъектами обеспечения безопасности, должностные лица данной категории обязаны соответствовать высоким стандартам, которые характеризуют категорию безопасности, во всех ее проявлениях.

Процесс формирования ценностей безопасности у сотрудников МЧС России возможен при реализации нескольких ключевых условий.

Во-первых, это наличие двух значимых контекстов воспитательного процесса: морально-нравственного и профессионального. В первом случае речь идет о воздействии на внутреннее состояние сотрудника МЧС России, его нравственную культуру, моральные ориентиры. Во втором случае необходимо обеспечивать включение аксиологической деятельности в процесс профессиональной подготовки сотрудников МЧС России.

Во-вторых, это структурирование процесса воспитательного процесса. В частности, речь идет об обеспечении поэтапной работы, включающей в себя следующие методы воспитательного воздействия:

1. «Повышение профессионального уровня. Сотрудникам предлагают осваивать знания по новым смежным профессиям, распространять информацию о пожарной безопасности и предупреждении чрезвычайных ситуаций.

2. Тренинги по стрессоустойчивости. Также важна морально-психологическая подготовка личного состава.

3. Выявление и развитие индивидуальных творческих способностей. Сотрудникам обеспечивают необходимые материалы, литературу и оборудование для творческой деятельности.

4. Формирование коллектива, который активно участвует в культурной жизни пожарной охраны и спасательных подразделений. Для этого проводят культурно-развлекательные мероприятия и спортивные состязания.

5. Воспитание нравственных и духовных качеств. Сотрудников взаимодействуют с органами власти, общественными организациями, предприятиями и учреждениями по вопросам культурной, творческой и образовательной деятельности.

6. Создание центров для сотрудников МЧС России. В них могут быть кабинеты психологов, оказывающих поддержку и помощь служащим, кабинеты массажистов, тренажёрный зал, бассейн для активного отдыха и релаксации» [11, с. 27].

Еще одно значимое условие – обеспечение соответствующего уровня организации воспитательного процесса. Реализация указанного условия требует выполнения ряда задач.

Во-первых, следует обеспечивать предварительную оценку состояния ценностного развития сотрудников МЧС России в сфере безопасности. Решить данную задачу возможно посредством использования апробированных и заранее подобранных педагогических методик. В данном случае важно обеспечивать тщательный подбор той или иной методики, недопущение

использования в рамках воспитательного процесса приемов и методов психологической работы.

Во-вторых, необходимо разработать программу воспитательной работы, которая должна состоять из нескольких этапов, каждый из которых будет оканчиваться достижением промежуточной задачи. Совокупность достигнутых задач приведет к решению поставленной цели – формированию ценностей безопасности сотрудников МЧС России. В содержание данной программы следует включать конкретные методы воспитательной работы, а именно: метод убеждения, который направлен на формирование идейно-мотивационной сферы сотрудника; метод примера, направленный на достижение максимально возможного паритета с идеальными представлениями о ценностях безопасности; метод поощрения, направленный на стимулирование соответствующего образа действий сотрудников; метод показа, предполагающий практическую демонстрацию поведения, соответствующего ценностям безопасности.

В-третьих, следует обеспечивать постоянную и объективную оценку получаемых результатов реализуемых мероприятий. Решить данную задачу возможно посредством использования соответствующих методик, а также интервьюирования респондентов.

В-четвертых, необходимо четко и на объективной основе определять предмет воспитательного процесса. Так, к важным морально-нравственным ценностям сотрудников МЧС России относятся профессионализм, ответственность, честность, уважение к жизни и здоровью других людей, чувство долга и справедливости. Эти качества способствуют решению сложных задач в экстремальных ситуациях и помогают выполнять должностные обязанности на высоком уровне [20, с. 264].

Заключение. Таким образом, в завершении исследования можем сделать вывод о значимости и объективной необходимости постоянного совершенствования процесса формирования ценностей безопасности у сотрудников МЧС России, выполняющих повседневные оперативно-служебные задачи. Проведенный научный анализ позволил выделить следующие условия для эффективной работы в обозначенной сфере воспитательной деятельности:

1. Наличие двух значимых контекстов воспитательного процесса: морально-нравственного и профессионального;

2. Структурирование процесса воспитательного процесса;

3. Обеспечение соответствующего уровня организации воспитательного процесса (необходимо: обеспечивать предварительную оценку состояния ценностного развития сотрудников МЧС России в сфере безопасности; разработать программу воспитательной работы, которая должна состоять из нескольких этапов, каждый из которых будет оканчиваться достижением промежуточной задачи; обеспечивать постоянную и объективную оценку получаемых результатов реализуемых мероприятий; четко и на объективной основе определять предмет воспитательной деятельности).

1. Essilfie, G., Sebu, J., Annim, S.K. and Asmah, E.E. «Women's empowerment and household food security in Ghana», *International Journal of Social Economics*, Vol. 48 № 2, pp. 279-296. URL: <https://doi-org.ezproxy.unecon.ru/10.1108/IJSE-05-2020-0328> (дата обращения: 25.01.2026).
2. Srinita, S. (2018), «Relationship between maternal, household, and socio-economic characteristics and household food security in Aceh, Indonesia», *International Journal of Human Rights in Healthcare*, Vol. 11 № 3. pp. 192-203. URL: <https://doi-org.ezproxy.unecon.ru/10.1108/IJHRH-10-2017-0065> (дата обращения: 12.08.2021).
3. Wei, Y.-M., Liang, Q.-M., Wu, G. and Liao, H., «Oil Price and Energy Security», *Energy Economics*, Emerald Publishing Limited, Bingley, pp. 79-142. URL: <https://doi-org.ezproxy.unecon.ru/10.1108/978-1-83867-293-520191006> (дата обращения: 25.01.2026).
4. Narwaria, S.S. «Conceptual aspect of environment security: evidence from India and Bangladesh», *Management of Environmental Quality*, Vol. 30 № 1, pp. 36-46. URL: <https://doi-org.ezproxy.unecon.ru/10.1108/MEQ-08-2017-0084> (дата обращения: 25.01.2026).
5. Ibararán, M.E., «Water Security in Brazil, Bolivia, and Mexico», Ibararán, M.E. and García-Aguilar, J.L. (Ed.) *From Human to Post Human Security in Latin America: Examples and Reflections from Across the Region*, Emerald Publishing Limited, Bingley, pp. 57-77. URL: <https://doi-org.ezproxy.unecon.ru/10.1108/978-1-80071-252-220211004> (дата обращения: 25.01.2026).
6. Chang, Y.-C. and Khan, M.I. (2019), «China-Pakistan economic corridor and maritime security collaboration: A growing bilateral interests», *Maritime Business Review*, Vol. 4 № 2, pp. 217-235. URL: <https://doi-org.ezproxy.unecon.ru/10.1108/MABR-01-2019-0004> (дата обращения: 25.01.2026).
7. Ibararán, M.E. (2021), «Water Security in Brazil, Bolivia, and Mexico», Ibararán, M.E. and García-Aguilar, J.L. (Ed.) *From Human to Post Human Security in Latin America: Examples and Reflections from Across the Region*, Emerald Publishing Limited, Bingley, pp. 57-77. URL: <https://doi-org.ezproxy.unecon.ru/10.1108/978-1-80071-252-220211004> (дата обращения: 25.01.2026).
8. Gangopadhyay, P., Suwandar, A. and Bakry, W., «On the Impacts of Globalisation on Public Employment and Human Security in India: A Long-Run Analysis», Chatterji, M. and Gangopadhyay, P. (Ed.) *New Frontiers in Conflict Management and Peace Economics: With a Focus on Human Security (Contributions to Conflict Management, Peace Economics and Development, Vol. 29)*, Emerald Publishing Limited, Bingley, pp. 103-114. URL: <https://doi-org.ezproxy.unecon.ru/10.1108/S1572-832320210000029007> (дата обращения: 25.01.2026).
9. Cao, A.N. and Wyatt, T., «The Sustainable Development Goals Link to Human Security: An Exploration of Illegal Logging in Vietnam», Blaustein, J., FitzGibbon, K., Pino, N.W. and White, R. (Ed.) *The Emerald Handbook of Crime, Justice and Sustainable Development*, Emerald Publishing Limited, Bingley, pp. 513532. URL: <https://doi-org.ezproxy.unecon.ru/10.1108/978-1-78769-355-520201027> (дата обращения: 25.01.2026).

11. Бажай А.С. Психолого-педагогические аспекты подготовки сотрудников МЧС к действиям в условиях чрезвычайных ситуаций [Текст] / А. С. Бажай // Пожарная и техносферная безопасность: проблемы и пути совершенствования. – 2022. – № 3(13). – С. 27-32.

12. Бутенко Н.В. Специфика формирования социального опыта у детей дошкольного возраста на основе ценностных ориентаций [Текст] / Н. В. Бутенко, И. Л. Торпой // Вестник Южно-Уральского государственного гуманитарно-педагогического университета. – 2025. – № 1(185). – С. 309-312.

13. Гордиенко, А. Н. Государственный мониторинг опасных процессов в криолитозоне как регулятивный механизм предотвращения ряда чрезвычайных ситуаций [Текст] / А. Н. Гордиенко, А. В. Брушков // Право. Безопасность. Чрезвычайные ситуации. – 2025. – № 1(66). – С. 47-61.

14. Корчемный П.А. Восприятие ценности безопасности [Текст] / П. А. Корчемный, О. Ю. Зотова // Прикладная юридическая психология. – 2010. – № 3. – С. 160-165.

15. Малько, А. В. Обзор законодательства Российской империи XVIII - 1-й пол. XIX в. в сфере борьбы со стихийными бедствиями [Текст] / А. В. Малько, С. Б. Немченко, А. А. Смирнова // Известия Алтайского государственного университета. – 2017. – № 3(94). – С. 18-27.

16. Малько, А.В., Правовая политика в сфере обеспечения пожарной безопасности, гражданской обороны, чрезвычайных ситуаций и ликвидации последствий стихийных бедствий (обзор материалов «Круглого стола») [Текст] / А. В. Малько, С. Б. Немченко, А. А. Смирнова // Государство и право. 2015. № 5. С. 118-125.

17. Мун, Д. В. Роль России в предотвращении климатических изменений и порождаемых ими стихийных бедствий [Текст] / Д. В. Мун // Право. Безопасность. Чрезвычайные ситуации. – 2025. – № 2(67). – С. 40-50.

18. Особенности развития ценностных ориентаций у людей с инвалидностью и нормой здоровья [Текст] / Ю.О. Брикса, О. В. Сакович, О. Ю. Молчанова [и др.] // Вестник Полоцкого государственного университета. Серия Е. Педагогические науки. – 2025. – № 1(43). – С. 86-98.

19. Чирков, Ф. В. Криминологическая безопасность традиционных ценностей в системе национальной безопасности России [Текст] / Ф. В. Чирков // Юридический мир. – 2025. – № 8. – С. 42.

20. Шабанов Л.В. Психолого-педагогические проблемы подготовки сотрудников МЧС России к деятельности в условиях чрезвычайных ситуаций [Текст] / Л. В. Шабанов, Е. А. Попович // Психолого-педагогические проблемы становления личности преподавателя ОБЗР и сотрудника МЧС : сборник трудов XXXV Международной научно-практической конференции, Химки, 26 февраля 2025 года. – Химки: Академия гражданской защиты МЧС России им. генерал-лейтенанта Д.И. Михайлика, 2025. – С. 264-268.

Dövlət Təhlükəsizliyi Xidmətinin Heydər Əliyev adına
Akademiyasının müəllimi **Nəzrin Əsədova**

**“Fövqəladə vəziyyətlərdə qərarvermə prosesinin
psixologiyası: emosional intellekt amili”**

Açar sözlər: qərarvermə, emosional intellekt, stress, risk qavrayışı, psixologiya
Ключевые слова: решения, эмоциональный интеллект, стресс, восприятие риска, психология

Keywords: decision, emotional intelligence, stress, risk perception, psychology

Fövqəladə vəziyyətlər insan davranışının ən mürəkkəb və eyni zamanda ən həssas tərəflərini üzə çıxaran sosial-psixoloji reallıqlardır. Təbii fəlakətlər, texnogen qəzalar, kütləvi təhlükəsizlik riskləri və ya qəfil yaranan böhranlar zamanı insanların verdiyi qərarlar tək-cə rəsmi təlimatların mexaniki icrası ilə məhdudlaşmır; həmin qərarlar insanın daxili emosional vəziyyəti, stressə reaksiyası, sosial münasibətlərə yanaşması və əvvəlki təcrübələrinin qarşılıqlı təsiri nəticəsində formalaşır. Bu səbəbdən müasir psixologiyada fəvqəladə vəziyyətlərdə qərarvermə yalnız rəasional düşüncə modeli kimi deyil, emosional və sosial proseslərin dinamik sistemi kimi dəyərləndirilir. Xüsusilə emosional intellekt anlayışı bu kontekstdə əsas açar kimi qəbul olunur, çünki real təhlükə mühitində qərarlar çox vaxt hisslər və düşüncənin paralel işləməsi ilə meydana çıxır.

Belə vəziyyətlərdə ilk psixoloji mərhələ təhlükənin qavranılmasıdır və bu mərhələ avtomatik emosional reaksiyalarla başlayır. İnsan beyninin qoruyucu mexanizmləri təhlükə siqnallarını sürətlə emal edərək qorxu, həyəcan və ya narahatlıq kimi emosiyaları aktivləşdirir. Bu emosiyalar bir tərəfdən insanı təhlükədən qorumaq üçün sürətli qərar verməyə sövq edir, digər tərəfdən isə analitik düşüncəni məhdudlaşdırır bilər. Məhz bu nöqtədə emosional intellekt rəasional qərarvermə ilə emosional reaksiya arasında körpü rolunu oynayır. Öz emosiyalarını tanıya bilən və onların davranışa təsirini dərk edən şəxs, emosional impulsların təsiri altında olsa belə, situasiyanı daha real qiymətləndirməyə başlayır. Bu isə fəvqəladə vəziyyətlərdə spontan və bəzən təhlükəli reaksiyaların qarşısını almağa kömək edir.

Təhlükə qavrayışından sonra qərarvermə prosesinə təsir edən əsas faktor zaman təzyiqi və informasiya çatışmazlığıdır. Fəvqəladə hallarda məlumatlar natamam, dəyişkən və bəzən ziddiyyətli olur. İnsan beyni qeyri-müəyyənliklə üzleşdikdə emosional gərginlik artır və risklər ya şişirdilmiş, ya da azaldılmış formada qəbul edilə bilər. Bu mərhələdə emosional intellekt fərdin psixoloji elastikliyinə gücləndirir. Emosional özünüidare bacarığı olan insan qeyri-müəyyənliyi panika ilə deyil, adaptiv düşüncə ilə qarşılıyır, müxtəlif ehtimal ssenariləri quraraq qərar vermə

imkanlarını genişləndirir. Beləliklə, emosional intellekt informasiya boşluqlarını kompensasiya edən psixoloji resursa çevrilir.

Qərarvermənin növbəti mərhələsində sosial mühitin rolu ön plana çıxır. Fövqəladə vəziyyətlərdə insanlar başqalarının davranışını müşahidə edir və çox vaxt öz reaksiyalarını kollektiv emosional vəziyyətə uyğunlaşdırır. Ətraf mühitdə panika artdıqca fərdlərin də impulsiv davranma ehtimalı yüksəlir. Lakin empatiya və sosial qavrayış bacarıqları inkişaf etmiş şəxslər başqalarının emosiyalarını daha düzgün şərh edir və kollektiv davranışı sabitləşdirən rol oynayır. Bu, xüsusilə mülki müdafiə əməkdaşları və operativ qruplar üçün vacibdir, çünki onların emosional sabitliyi ətrafdakı insanların davranışına birbaşa təsir göstərir.

Sosial dinamikanın güclənməsi liderlik faktorunu da ön plana çıxarır. Fövqəladə vəziyyətlərdə lider yalnız qərar qəbul edən şəxs deyil, həm də emosional istiqamətverici rolunu oynayır. Əgər lider öz emosiyalarını tənzipləyə bilsə, bu sabitlik komanda üzvlərinə ötürülür və kollektiv davranış daha nizamlı olur. Əksinə, liderin panikaya düşməsi bütün komandanın emosional tarazlığını poza bilər. Bu səbəbdən emosional intellekti inkişaf etmiş liderlər empatik ünsiyyət quraraq komanda daxilində etimadı möhkəmləndirir, müxtəlif fikirlərin səslənməsinə imkan yaradır və qərarvermə prosesində kollektiv düşüncənin formalaşmasına şərait yaradır.

Komanda daxilində qərarvermə prosesi davam etdikcə emosional dinamika daha mürəkkəb xarakter alır. Qrup üzvləri arasında yaranan gərginlik, fərqli baxışlar və ya qorxu hissi konfliktlərə səbəb ola bilər. Emosional intellekt bu mərhələdə konfliktlərin konstruktiv həllini asanlaşdırır və açıq kommunikasiya mühiti yaradır. İnsanlar emosional baxımdan təhlükəsiz hiss etdikdə daha obyektiv fikir mübadiləsi aparır və qərarların keyfiyyəti yüksəlir. Bu isə fövqəladə vəziyyətlərdə koordinasiyalı fəaliyyətin əsas şərtlərindən biridir.

Qərarların qəbulundan sonra onların ictimaiyyətə çatdırılması mərhələsi başlayır və bu mərhələ də emosional intellektin rolunu aydın şəkildə göstərir. İnsanlara verilən məlumatların emosional tonu onların davranışını formalaşdırır. Balanslı və empatik kommunikasiya ictimai etimadı artırır, panikanın qarşısını alır və kollektiv fəaliyyətin səmərəliliyini yüksəldir. Əksinə, emosional baxımdan düzgün qurulmayan mesajlar sosial xaos səbəb ola bilər. Bu baxımdan kommunikasiya bacarıqları da qərarvermə prosesinin ayrılmaz hissəsinə çevrilir.

Fövqəladə vəziyyətlərdə qəbul edilən qərarların nəticələri isə sonrakı psixoloji mərhələni formalaşdırır. Bəzən ağır nəticələr qərar verən şəxslərdə travmatik stress, günahkarlıq və ya emosional tükənmə yarada bilər. Emosional intellekt bu mərhələdə özünerefleksiya və psixoloji bərpa üçün əsas mexanizm rolunu oynayır. İnsan öz emosional reaksiyalarını analiz edərək gələcək fəaliyyət üçün daha sağlam strategiyalar formalaşdırır və bu təcrübə növbəti fövqəladə vəziyyətlərdə qərarvermənin keyfiyyətini artırır.

Beləliklə, fəvqəladə vəziyyətlərdə qərar vermə bir-birindən ayrı epizodların cəmi deyil, təhlükənin qavranılmasından başlayaraq sosial dinamika, liderlik, kommunikasiya və psixoloji bərpa mərhələlərinə qədər uzanan davamlı psixoloji prosesdir. Bu prosesin hər mərhələsində emosional intellekt tənzimləyici rol oynayaraq stressin təsirini azaldır, sosial koordinasiyanı gücləndirir və daha balanslı qərarların qəbuluna şərait yaradır. Müasir mülki müdafiə sistemlərinin effektivliyi də məhz bu emosional və idrak proseslərinin harmonik inteqrasiyasından asılıdır; çünki təhlükə şəraitində insanın ən güclü resursu yalnız bilik deyil, həm də öz emosiyalarını anlamaq və onları konstruktiv şəkildə yönləndirmək bacarığıdır.

Dövlət Sərhəd Xidmətinin Akademiyasının Maddi-texniki təminat kafedrasının
professoru – **e.o. polkovnik-leytenant Zahir Rzayev**

“Müasir təhlükəsizlik mühitində mülki müdafiənin rolu və transformasiyası”.

Açar sözlər: mülki müdafiə, təhlükəsizlik, transformasiya, fəvqəladə hallar, risklərin idarə olunması.

Müasir qlobal və regional təhlükəsizlik mühitində baş verən sürətli və çoxşaxəli dəyişikliklər dövlətlərin mülki müdafiə sistemlərinə yanaşmalarını yenidən nəzərdən keçirməyi zəruri edir. Təhlükələrin mürəkkəbləşməsi, təbii və texnogen fəlakətlərin intensivliyi, eləcə də epidemioloji və bioloji risklər göstərir ki, mülki əhalinin müdafiəsi yalnız fəvqəladə hallara reaksiya ilə məhdudlaşmır, preventiv və kompleks tədbirləri tələb edir.

Azərbaycanın geosiyasi mövqeyi, regional qeyri-sabitlik və post-münaqişə çağırışları mülki müdafiənin davamlılığını və çevikliyini artırmağı aktuallaşdırır. Sənayeləşmə, urbanizasiya və iqlim dəyişiklikləri isə riskləri daha da gücləndirir. Hazırkı şəraitdə mülki müdafiə yalnız müdafiə tədbirlərindən ibarət olmayıb, risklərin idarə olunması, erkən xəbərdarlıq, əhalinin maarifləndirilməsi və institusional koordinasiyanı da əhatə edir. Bu transformasiyanın elmi əsaslarla təhlili və milli xüsusiyyətlərin nəzərə alınması səmərəliliyin artırılması baxımından mühümdür [8, s. 15–28].

XXI əsrdə təhlükəsizlik anlayışı yalnız hərbi təhdidlərlə məhdudlaşmayaraq, təbii və texnogen fəlakətlər, epidemioloji və bioloji risklər, habelə informasiya və kiber təhlükələr kimi çoxşaxəli çağırışları da əhatə edir [4]. Belə risklər mülki müdafiənin funksional rolunu təkcə əhalinin qorunmasını deyil, daha geniş məzmunu yönəltmişdir. Bu ba-

xımdan mülki müdafiə yalnız fəvqəladə halların nəticələrinin aradan qaldırılması ilə deyil, həm də risklərin qabaqlanması, erkən xəbərdarlıq və məlumatlılığın artırılması ilə məşğul olan kompleks sistem kimi formalaşır [9, s. 37-45].

Qlobal iqlim dəyişiklikləri və urbanizasiya prosesləri sel, daşqın, torpaq sürüşməsi, meşə yanğınları və digər ekstremal hadisələrin tezliyini artırır. Bu, mülki müdafiə qüvvələrinin operativliyinin və hazırlıq səviyyəsinin daim yüksək olmasını tələb edir. Belə bir şəraitdə mülki müdafiə tədbirlərinin planlaşdırılması elmi əsaslarla aparılmalı, risklərin qiymətləndirilməsi və təhlükə zonalarının modelləşdirilməsi həyata keçirilməlidir [7, s. 97–112].

Azərbaycanın regional təhlükəsizlik konteksti də mülki müdafiə üçün spesifik çağırışlar yaradır. Post-münaqişə dövründə azad edilmiş ərazilərdə infrastrukturun bərpası, minalanmış sahələrin mövcudluğu və sərhədyanı ərazilərdə potensial fəvqəladə hallar əhalinin müdafiəsinin koordinasiyalı və çevik şəkildə təşkilini tələb edir. Bununla yanaşı, texnogen risklər, sənaye və enerji obyektlərinin genişlənməsi, nəqliyyat infrastrukturunun mürəkkəbləşməsi mülki müdafiə tədbirlərinin qabaqlayıcı xarakterini zəruri edir.

Beləliklə, müasir təhlükəsizlik çağırışlarının dinamik və çoxşaxəli xarakteri mülki müdafiənin rolunu keyfiyyətə yeni mərhələyə yüksəldir və onu milli təhlükəsizliyin təmin olunmasında strateji institut kimi formalaşdırır.

Azərbaycan Respublikasında mülki müdafiə sistemi normativ-hüquqi və institutional əsaslar üzərində qurulmuşdur. Fəvqəladə Hallar Nazirliyi mülki müdafiə tədbirlərinin planlaşdırılması, fəvqəladə hallara hazırlıq və reaksiya, xilasetmə və təxirəsalınmaz tədbirlərin icrası və əhalinin maarifləndirilməsi funksiyalarını mərkəzləşdirilmiş qaydada həyata keçirir. Digər dövlət orqanları, yerli icra strukturları və bələdiyyələr isə öz səlahiyyətləri çərçivəsində bu proseslərdə iştirak edir. Beləliklə çoxpilləli idarəetmə modeli formalaşır [1, 2, 3].

Mövcud normativ-hüquqi baza mülki müdafiənin hüquqi statusunu, vəzifələrini və təşkilati mexanizmlərini müəyyən edir. Bununla yanaşı, müasir təhlükəsizlik çağırışlarına cavab verilməsi baxımından normativ-hüquqi tənzimləmələrin təkmilləşdirilməsi zərurəti də mövcuddur.

Əhalinin mülki müdafiə üzrə hazırlıq tədbirləri praktik olaraq səmərəliliyi artırsa da, onların davamlılığı və əhatəliliyi hələ də kifayət qədər deyildir. Bu baxımdan regionlarda mülki müdafiə infrastrukturalarının inkişaf etdirilməsi və yerli səviyyədə institutional imkanların gücləndirilməsi prioritet məsələlər sırasındadır.

Müasir təhlükəsizlik mühitində risklərin mürəkkəbləşməsi mülki müdafiə sistemlərinin ənənəvi fəaliyyət modellərinin yenidən nəzərdən keçirilməsini zəruri etmişdir. Əvvəllər yalnız fəvqəladə halların nəticələrinin aradan qaldırılmasına yönəlmiş mülki müdafiə hazırda preventiv yanaşmaların, risklərin qabaqcadan qiymətləndirilməsinin və dayanıqlılıq prinsiplərinin tətbiqini tələb edir. Bu transformasiya mülki müdafiənin

funksional rolunun genişlənməsi və onun milli təhlükəsizlik sistemində strateji əhəmiyyətinin artması ilə səciyyələnir.

Transformasiyanın əsas istiqamətlərindən biri risklərin idarə olunmasıdır. Fövqəladə hallara hazırlıq yalnız operativ reaksiya ilə məhdudlaşmamalı, həmçinin risklərin müəyyənləşdirilməsi, qiymətləndirilməsi və azaldılmasını əhatə etməlidir. Təhlükə xəritələrinin hazırlanması, həssas infrastrukturun müəyyən edilməsi və potensial risk zonalarının modelləşdirilməsi sistemin səmərəliliyini artırmağa imkan verir.

Digər mühüm istiqamət informasiya-kommunikasiya texnologiyalarının və rəqəmsal həllərin tətbiqidir. Erkən xəbərdarlıq sistemlərinin təkmilləşdirilməsi, məlumatların operativ toplanması və təhlili, habelə qərar qəbulətmənin avtomatlaşdırılması fəvqəladə hallara reaksiya müddətini qısaldır və resurslardan səmərəli istifadəni təmin edir. Eyni zamanda, rəqəmsallaşma institusional koordinasiyanı da gücləndirir [6, s. 17–19].

Mülki müdafiənin transformasiyası idarəetmə və təşkilati strukturların müasirləşdirilməsini də tələb edir. Səlahiyyət bölgüsünün dəqiqləşdirilməsi, qarşılıqlı fəaliyyət mexanizmlərinin optimallaşdırılması və çevik idarəetmə modellərinin tətbiqi sistemin effektivliyini artırır. Dövlət-cəmiyyət əməkdaşlığının inkişafı və qeyri-dövlət subyektlərinin prosesə cəlb olunması da əlavə əhəmiyyətə malik olur [5, bənd 4.5].

Beləliklə, mülki müdafiənin transformasiyası yalnız texniki və institusional yenilənmə deyil, həm də konseptual yanaşmaların dəyişməsinə şərtləndirir və sistemi dayanıqlı, çevik və qabaqlayıcı formada təşkil edərək əhalinin təhlükəsizliyini daha etibarlı şəkildə təmin edir.

Mülki müdafiənin səmərəliliyi birbaşa olaraq əhalinin hazırlıq səviyyəsi ilə bağlıdır. Əhalinin fəvqəladə hallara operativ reaksiya bacarığı, təhlükəsizlik mədəniyyəti və risklər barədə məlumatlılığı mülki müdafiə tədbirlərinin effektivliyini artıran əsas amillər kimi çıxış edir [11, s. 5–24].

Hazırkı mərhələdə əhalinin hazırlığı əsasən təlimlər, praktiki məşqlər və maarifləndirmə tədbirləri vasitəsilə təmin edilir. Bununla belə, tədbirlərin davamlılığı və genişliyi hələ də müasir təhlükəsizlik tələblərinə tam cavab vermir. Təhsil sistemində mülki müdafiə və fəvqəladə hallarla bağlı mövzuların gücləndirilməsi, urbanizasiya və əhalinin sıx məskunlaşması kontekstində risklərin diferensial qiymətləndirilməsi bu hazırlığın əsas komponentlərindəndir.

Rəqəmsal texnologiyaların, mobil tətbiqlərin və kütləvi informasiya vasitələrinin istifadəsi əhalinin məlumatlılığını artırır və fəvqəladə hallarda düzgün davranış bacarıqlarının formalaşmasına şərait yaradır. Belə yanaşma uzunmüddətli və kompleks strategiyanın tərkib hissəsi kimi həyata keçirilməlidir.

Müasir təhlükəsizlik mühitində mülki müdafiə sisteminin dayanıqlı və effektiv fəaliyyətinin təmin edilməsi onun davamlı inkişaf perspektivlərinin müəyyənləşdirilməsini

və elmi əsaslandırılmış təkliflərin hazırlanmasını tələb edir. Bu baxımdan gələcək inkişaf risklərin qabaqlanması, institusional çevikliyin artırılması və müasir texnologiyaların tətbiqi istiqamətlərində kompleks yanaşmanı zəruri edir.

Inkişaf perspektivlərinin əsas istiqamətlərindən biri normativ-hüquqi bazanın müasir təhlükəsizlik çağırışlarına uyğunlaşdırılmasıdır. Qanunvericiliyin risklərin idarə olunması, preventiv tədbirlərin gücləndirilməsi və fəvqəladə hallara hazırlıq mexanizmlərini əhatə edəcək şəkildə təkmilləşdirilməsi mülki müdafiənin hüquqi təminatını gücləndirə bilər. Eyni zamanda, strateji planlaşdırma sənədlərinin hazırlanması və icra mexanizmlərinin dəqiqləşdirilməsi sistemin səmərəliliyinin artırılmasına imkan yaradır.

Mülki müdafiənin institusional inkişafı dövlət orqanları arasında koordinasiyanın gücləndirilməsini tələb edir. Mərkəzi və yerli səviyyədə informasiya mübadiləsinin optimallaşdırılması, səlahiyyət bölgüsünün aydınlaşdırılması və vahid idarəetmə mexanizmlərinin tətbiqi fəvqəladə hallara operativ reaksiya imkanlarını artırır. Bələdiyyələrin və qeyri-dövlət subyektlərinin sistemə cəlb olunması dövlət-cəmiyyət əməkdaşlığını gücləndirir.

Müasir texnologiyaların tətbiqi, o cümlədən erkən xəbərdarlıq sistemləri, coğrafi informasiya sistemləri və böyük həcmli məlumatların təhlili qərar qəbul etmə proseslərini elmi əsaslarla həyata keçirməyə imkan verir və fəvqəladə halların nəticələrini minimuma endirir. Beynəlxalq təcrübənin öyrənilməsi və milli şəraitə uyğun adaptasiyası da mülki müdafiə potensialını artıran vacib amildir.

Beləliklə, mülki müdafiənin inkişaf perspektivləri sistemli və kompleks yanaşma əsasında müəyyən edilməli, irəli sürülən təkliflər isə milli təhlükəsizlik maraqları və müasir risk mühiti nəzərə alınmaqla həyata keçirilməlidir.

Aparılmış təhlil göstərir ki, müasir təhlükəsizlik mühitində baş verən çoxşaxəli və dinamik dəyişikliklər mülki müdafiənin mahiyyətinə və funksional roluna yeni məzmun qazandırmışdır. Ənənəvi təhlükəsizlik riskləri ilə yanaşı, təbii, texnogen, bioloji və informasiya xarakterli təhdidlərin artması mülki müdafiə sistemlərinin yalnız reaktiv deyil, eyni zamanda qabaqlayıcı və riskəsaslı yanaşmalar üzərində qurulmasını zəruri edir. Bu baxımdan mülki müdafiə milli təhlükəsizliyin təmin olunmasında mühüm strateji institut kimi çıxış edir [10, s. 44–49].

Azərbaycan Respublikasında mülki müdafiə sistemi transformasiya mərhələsindədir və onun səmərəliliyi idarəetmənin çevikləşdirilməsi, rəqəmsal texnologiyaların tətbiqi və əhalinin hazırlıq səviyyəsinin artırılması ilə birbaşa bağlıdır. Dövlət və cəmiyyətin qarşılıqlı fəaliyyəti sistemin dayanıqlığını artıran əsas amildir və milli təhlükəsizliyin möhkəmləndirilməsinə xidmət edir.

İstifadə olunmuş ədəbiyyat siyahısı

1. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası. – Bakı, 1995 (son dəyişikliklərlə).
2. "Mülki müdafiə haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanunu. – 30 dekabr 1997-ci il.

3. "Fövqəladə vəziyyət haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanunu. – 8 iyun 2004-cü il
4. Azərbaycan Respublikasının Milli Təhlükəsizlik Konsepsiyası. – 23 may 2007-ci il.
5. Azərbaycan Respublikasının Fövqəladə Hallar Nazirliyi haqqında Əsasnamə. – 19 aprel 2006.
6. United Nations Office for Disaster Risk Reduction (UNDRR). Sendai Framework for Disaster Risk Reduction 2015–2030. – Geneva, 2015.
7. World Bank. World Development Report: Risk and Opportunity – Managing Risk for Development. – Washington DC, 2014.
8. OECD. Strengthening Disaster Risk Governance to Manage Disaster Risks. – Paris, 2013.
9. IPCC. Climate Change 2023: Synthesis Report. – Geneva, 2023.
10. Buzan B., Wæver O. Regions and Powers: The Structure of International Security. – Cambridge University Press, 2003.
11. Tierney K. The Social Roots of Risk: Producing Disasters, Promoting Resilience. – Stanford University Press, 2014.

UDC 627.8:351.86

Fövqəladə Hallar Nazirliyinin Akademiyasının Hərbi kafedrasının
rəisi – polkovnik Aprel Babayev, müəllimləri – **kapitan Habil Hüseynov**
və baş-leytenant Əmirulla Kazımlı

Mob: +994775659399

Orcide kodu: 0009-0001-8508-7429

E-mail: habil.huseynov.98@gmail.com

“Hidrodinamik qəzalar zamanı mülki müdafiənin təşkili”

Xülasə. Hidrodinamik qəzalar – xüsusilə bəndlərin dağılması və iri su anbarlarında baş verən qəzalar – qısa zaman intervalında geniş əraziləri əhatə edən və yüksək insan, iqtisadi və ekoloji itkilərə səbəb olan fövqəladə hallardır. Bu tip hadisələr zamanı suyun yüksək sürətlə hərəkəti və böyük dərinliklərdə yayılması dağıdıcı təsirləri artırır. Məqalədə hidrodinamik qəzaların xüsusiyyətləri, risklərin formalaşma mexanizmi və bu hallarda Mülki Müdafiənin təşkili məsələləri təhlil edilmişdir. Hadisədən əvvəl, hadisə zamanı və hadisədən sonrakı mərhələlər üzrə mülki müdafiə tədbirləri sistemli şəkildə təqdim edilmiş, idarəetmə və koordinasiya

mexanizmləri araşdırılmışdır. Eyni zamanda mövcud problemlər və təkmilləşdirmə istiqamətləri göstərilmişdir.

Açar sözlər: hidrodinamik qəza, bənd dağılması, mülki müdafiə, risk zonası, daşqın dalğası, erkən xəbərdarlıq.

Giriş. Müasir dövrdə texnogen və təbii mənşəli fəvqəladə halların miqyası və intensivliyi artmaqdadır. Xüsusilə hidrodinamik qəzalar yüksək risk qrupuna daxil edilir. Bu tip qəzalar adətən bəndlərin dağılması, su anbarlarının konstruktiv zədələnməsi və ya ekstremal hidrometeoroloji hadisələr nəticəsində baş verir. Hidrodinamik qəzanın əsas təhlükəsi onun sürətli inkişaf etməsi və qısa müddət ərzində geniş ərazilərə təsir göstərməsidir.

Hidrodinamik qəza zamanı formalaşan daşqın dalğası yüksək kinetik enerji ilə hərəkət edir və yolunda olan yaşayış məntəqələrinə, sənaye obyektlərinə və infrastruktur sistemlərinə ciddi ziyan vurur. Bu baxımdan mülki müdafiə sisteminin düzgün təşkili insan itkilərinin və iqtisadi zərərin minimuma endirilməsi baxımından həlledici rol oynayır.

Hidrodinamik qəzaların xüsusiyyətləri və təsir mexanizmi. Hidrodinamik qəza – su saxlayıcı qurğuların (bənd, su anbarı, hidrotexniki qurğu və s.) sıradan çıxması nəticəsində su kütləsinin nəzarətsiz şəkildə hərəkətə keçməsi ilə xarakterizə olunan fəvqəladə haldır.

Bu tip qəzaların əsas xüsusiyyətləri aşağıdakılardır:

- Ani başlanğıc və sürətli inkişaf, - yüksək axın sürəti, - böyük su dərinliyi, - qısa zaman ərzində geniş ərazinin su altında qalması, - ikinci dərəcəli təhlükələrin (torpaq sürüşməsi, çirklənmə, epidemioloji risklər) yaranmasıdır.

Riskin formalaşmasında əsas parametrlər suyun dərinliyi (h) və axın sürəti (v) hesab olunur. Praktik təcrübədə zədələnmə səviyyəsi çox zaman bu iki göstəricinin kombinasiyası ilə müəyyən edilir. Dərinliyin və sürətin artması ilə insan həyatı və tikililər üçün təhlükə səviyyəsi müvafiq şəkildə yüksəlir.

Hidrodinamik qəzalar zamanı Mülki Müdafiənin təşkili. Hidrodinamik qəzalar zamanı mülki müdafiənin təşkili üç əsas mərhələ üzrə həyata keçirilir:

1. Profilaktik mərhələ (Hadisədən əvvəl)

Profilaktik tədbirlər riskin azaldılması və mümkün itkilərin minimuma endirilməsinə yönəlir. Bu mərhələdə aşağıdakı tədbirlər həyata keçirilir:

- Risk zonalarının müəyyən edilməsi və xəritələşdirilməsi, - hidrodinamik modelləşdirmə əsasında proqnozların hazırlanması, - Monitoring və erkən xəbərdarlıq sistemlərinin qurulması, təxliyə planlarının işlənməsi, - əhalinin maarifləndirilməsi və təlimlərin təşkili.

2. Operativ mərhələ (Hadisə zamanı)

Hadisə zamanı əsas məqsəd insan həyatının qorunması və dağıdıcı təsirin azaldılmasıdır. Bu mərhələdə aşağıdakı tədbirlər prioritet hesab olunur:

- Erkən xəbərdarlıq siqnallarının verilməsi, - əhalinin operativ təxliyəsi, - xilasetmə və axtarış tədbirlərinin həyata keçirilməsi, - ilkin yardımın təşkili, - operativ qərargahın fəaliyyətinin təmin edilməsi.

3. Bərpa mərhələsi (Hadisədən sonra)

Bərpa mərhələsi aşağıdakı istiqamətləri əhatə edir:

- Zərərin qiymətləndirilməsi, - infrastrukturun bərpası, - sosial və psixoloji dəstək, - riskin yenidən qiymətləndirilməsi və gələcək tədbirlərin planlaşdırılması.

Cədvəl 1. Hidrodinamik qəzalar zamanı Mülki Müdafiə tədbirlərinin mərhələlər üzrə təsnifatı

Mərhələ	Əsas məqsəd	Əsas tədbirlər	Gözlənilən nəticə
Profilaktik (Hadisədən əvvəl)	Riskin azaldılması və hazırlıq	Risk xəritələrinin hazırlanması; Hidrodinamik modelləşdirmə; Monitoring və erkən xəbərdarlıq; Təxliyə planları; Maarifləndirmə və təlimlər	İnsan və iqtisadi itkilərin minimuma endirilməsi
Operativ (Hadisə zamanı)	İnsan həyatının qorunması	Xəbərdarlıq siqnalları; Əhalinin təxliyəsi; Xilasetmə işləri; Tibbi təminat; Operativ qərargahın fəaliyyəti	Can itkisinin və panikanın azaldılması
Bərpa (Hadisədən sonra)	Dayanıqlı bərpa və gələcək riskin azaldılması	Zərərin qiymətləndirilməsi; İnfrastrukturun bərpası; Sosial dəstək; Riskin yenidən qiymətləndirilməsi	Davamlı inkişaf və riskə davamlı sistem

İdarəetmə və koordinasiya mexanizmi. Hidrodinamik qəzalar zamanı mülki müdafiənin effektivliyi idarəetmə sisteminin düzgün qurulmasından asılıdır. Operativ qərargahın yaradılması, qurumlararası koordinasiya və informasiya mübadiləsinin operativliyi əsas şərtlər sırasındadır.

Mərkəzi və yerli icra hakimiyyəti orqanları, fəvqəladə hallar strukturları və digər aidiyyəti qurumlar vahid komanda əsasında fəaliyyət göstərməlidirlər. Kommunikasiya sistemlərinin dayanıqlılığı və real vaxt məlumat mübadiləsi qərar qəbul etmə prosesini sürətləndirir.

Problemlər və təkmilləşdirmə istiqamətləri. Mövcud sistemlərin təhlili göstərir ki, hidrodinamik qəzalar zamanı mülki müdafiənin təşkilində aşağıdakı problemlər mövcud ola bilər:

- Monitoring sistemlərinin texnoloji köhnəlməsi, - real vaxt məlumatlarının məhdudluğu, - risk xəritələrinin müntəzəm yenilənməməsi, - qurumlararası informasiya inteqrasiyasının zəifliyi.

Bu problemlərin aradan qaldırılması üçün aşağıdakı istiqamətlər təklif olunur:

- Müasir sensor və monitoring şəbəkələrinin tətbiqi, - rəqəmsal hidrodinamik modellərin istifadəsi, - CİS əsaslı dinamik risk xəritələrinin yaradılması, - erkən xəbərdarlıq sistemlərinin təkmilləşdirilməsi, - beynəlxalq təcrübənin tətbiqi.

Nəticə. Hidrodinamik qəzalar yüksək dağıdıcı potensiala malik fəvqəladə hallardır və onların nəticələrinin azaldılması üçün elmi əsaslandırılmış mülki müdafiə sistemi zəruridir. Risklərin qabaqcadan qiymətləndirilməsi, operativ idarəetmə mexanizmi və koordinasiyalı fəaliyyət insan itkilərinin və iqtisadi zərərin minimuma endirilməsində həlledici rol oynayır.

Ədəbiyyat.

1. United Nations Office for Disaster Risk Reduction (UNDRR). (2015). *Sendai Framework for Disaster Risk Reduction 2015–2030*. Geneva: UNDRR.
2. United Nations International Strategy for Disaster Reduction (UNISDR). (2005). *Hyogo Framework for Action 2005–2015: Building the Resilience of Nations and Communities to Disasters*. Geneva.
3. Federal Emergency Management Agency (FEMA). (2013). *Federal Guidelines for Dam Safety: Emergency Action Planning for Dam Owners*. Washington, DC.
4. International Commission on Large Dams (ICOLD). (2011). *Dam Safety Guidelines*. Paris: ICOLD.
5. World Bank. (2017). *Technical Note on Dam Safety and Emergency Preparedness*. Washington, DC: World Bank Group.

Dövlət Gömrük Komitəsinin Akademiyasının Təsərrüfat və texniki

xidmət şöbəsinin rəisi – **Rahim Babayev**

**“Mövcud sığınacaqların vəziyyəti, problemləri və onların
təkmilləşdirilməsi”, habelə “Tədrisdə Mülki Müdafiə üzrə praktik təlimlərin
və məşqələlərin keçirilməsinin zərurəti”**

Müasir mülki müdafiə (MM) kütləvi qırğın silahlarından qorunma sistemindən hərbi təhdidlərə və genişmiqyaslı təbii/teknogen fəvqəladə hallara qarşı mübarizə üçün hərtərəfli mexanizmə çevrilir. Mülki Müdafiə sisteminin əsas vəzifələrinə bildiyimiz kimi fəvqəladə hallar zamanı əhaliyə xəbərdarlıq edilməsi, əhalinin sığınacaqlarla təmin edilməsi, yaşayış və iş yerlərindən əhalinin təxliyə edilməsi; dövlət və şəxsi əmlakın qorunması daxildir. Bu istiqamətdə əsas çətinliklər sığınacaq obyektlərinin köhnəlməsi, xəbərdarlıq sistemlərinin modernləşdirilməsi zərurəti və ictimai hazırlığın artırılması ilə bağlıdır.

Adi sığınacaqlardan və ya binaların zirzəmilərindən fərqli olaraq, Mülki müdafiə sığınacaqlarında texnik vəziyyət fəvqəladə hallarda əhalinin mühafizəsini təmin etmək üçün saz, quru, işıqlandırılmış və bütün sistemləri işlək olmalıdır. Sığınacaqlar möhkəm konstruksiyaya, həmçinin yanğın təhlükəsizliyi qaydalarına uyğun saxlanılmalıdır. Həyat təminatı sistemləri - xüsusi filtrasiya, regenerasiya avadanlıqları ilə təhciz edilmiş hava ventilyasiya sistemləri, içməli və texniki su ehtiyatı çənləri, yemək ehtiyatı anbarları, əhalinin yerləşdirilməsi üçün xüsusi yataq mərtəbələri quraşdırılmış otaqlar, avtonom elektrik generator və sinxron elektrik sistemi, isidilmə və soyudulma sistemləri, işlək kanalizasiya sistemi, hermetik şəkildə bağlanan qapılar, və digər tipik avadanlıqlar mövcud olmalıdır. Bu şəraitlər xüsusi stasionar sığınacaqlarda təlimata uyğun mövcud olmalı və daima nəzarət altında saxlanılmalıdır. Əhali üçün çarpayılar, yemək və digər imkanlar mərkəzləşdirilmiş anbarlardan sığınacaqlara yalnız mümkün müharibə gözləntisi ilə gətirilir. Zirzəmilərdə yerləşən sığınacaq üçün nəzərdə tutulan məkanlar isə sülh dövründə əksər hallarda anbar, ictimai iaşə, mağaza, dayanacaq və sair üçün icarəyə verilir. Bu prinsipin ölkəmizdə effektivliyi sübuta yetmişdir. Çünki bu halda qeyd edilən şəhər tipli zirzəmi sığınacaqları daima baxımlı vəziyyətdə saxlanıla bilər və beləliklə təbii həm də texnogen fəvqəladə hallarda əhalinin müvəqqəti sığınması üçün istifadə oluna bilən vəziyyətdə saxlanıla bilər. Lakin təəssüflər olsun ki, son illərdə mülki yaşayış və sənayə təyinatlı obyektlər tikilərkən əksər hallarda tikilinin maya dəyərinin azaldılması məqsədi ilə tikililərin zirzəmiləri sığınacaqlar üçün yararlı ola biləcək səviyədə inşa edilmir. Yəni yuxarıda göstəriləyi kimi mülki tikililərdə insanların uzun müddət sığına bilmələri üçün Həyat təminatı sistemlərinin əksəriyyəti mövcud olmur.

Təəssüf ki, bu tipli tikililərin layihələrinin təsdiq edilməsi prosesi ciddi və hərtərəfli ekspertiza edilmədən icra olunur. Hər hansı bir tikili tək-cə dayanıqlığı ilə deyil, həm də

funksianallığı ilə müasir tələblərə cavab verməlidir. Çünki Mülki müdafiə sığınacaqlarının texniki vəziyyəti əhalinin partlayış dalğalarından, radiasiyadan, kimyəvi çirklənmədən, təbii və texnogen fövqəladə hallarından ən azı iki gün qorunma təmin etmək qabiliyyətinə əsasən qiymətləndirilir. Mövcud olan Mülki müdafiə sığınacaqlarının texniki vəziyyəti mütəmadi olaraq İcra Orqanları tərəfindən yoxlanılmalı, sazlığına bina rəhbərliyi və ya xidmət təşkilatları cavabdehlik daşılmalıdır. Sığınacaqlarda partlayıcı, alışan və ya kəskin iyli maddələrin saxlanması, həmçinin zirzəmilərin təyinatı üzrə olmayan məqsədlərlə istifadəsi qadağasına nəzarət gücləndirilməlidir. Sığınacaqlar xəbərdarlıq və sığınacaq sistemlərinin inkişafı da daxil olmaqla, yeni risklərə daim uyğunlaşdırılmalıdır. Ucqar və ya yeni ərazilərdə əhalinin etibarlı şəkildə xəbərdar edilməsini təmin etmək üçün texniki avadanlıqların təkmilləşdirilməsi həyata keçirilməlidir, müasir SMS sistemindən istifadə olunması tətbiq edilməlidir. Texnoloji modernləşdirməni tətbiq edərək ağıllı monitoring sistemlərinin, avtomatlaşdırılmış xəbərdarlıq sistemlərinin və müasir fərdi mühafizə vasitələrinin tətbiqi gerçəkləşməlidir.

Fövqəladə hallar və ya hərbi münaqişələr zamanı görülməli tədbirlər barədə ictimaiyyətin məlumatlılığının azalması fonunda ictimai maarifləndirmə işini müasir formada keçirməklə mütəmadi təlim sessiyalarının təşkili və kənar təhdidlər zamanı davranış qaydaları barədə ictimaiyyətin məlumatlandırılması üçün rəqəmsal platformalardan istifadəyə üstünlük verilməlidir.

Yeni təhdidlər fonunda marifləndirmə üzrə hərtərəfli yanaşma metodunu tətbiq etməklə Mülki müdafiənin həyat təhlükəsizliyi sistemləri ilə inteqrasiyasını təmin etməli, Mülki müdafiənin təkmilləşdirilməsi dəyişən geosiyasi vəziyyətə uyğunlaşma və qoruyucu texnologiyaların inkişafı, habelə infrastrukturun dronlardan və kibərhücumlardan qorunması üzrə mütəxəssislərin hazırlanması zərurəti real qəbul olunmalıdır. Orta və ali məktəblərdə şagird və tələbələrə Fövqəladə hallar - əsasən də Mülki müdafiə istiqaməti üzrə nəzəri tədrislə bərabər praktiki təlimlərin gənclərə aşılması məsələsi şagird və tələbələrdə bilik və bacarıqların səviyyəsinin artırılmasına xidmət edə biləcək vacib amillərdən biridir. Əhali arasında mütəmadi təxliyə və Mülki müdafiə təlimlərinin keçirilməsi real olmadığı üçün gənclərin tədris müəssisələrində Mülki müdafiə barəsində nəzəri və praktik biliklərə cəlb edilməsini daha məqsədemüvafiq hesab etmək olar. Belə olan halda əhalinin əksər hissəsini təşkil edən gənclərin praktik biliklərə yiyələnməsi ümumi marifləndirmə prosesinin əsasını təşkil edə bilər.

Bakı Dövlət Universitetinin Sosial elmlər və psixologiya fakültəsi, Sosial iş kafedrasının müəllimi dosent, fəlsəfə üzrə fəlsəfə doktoru – **Rəna Məmmədova**

“Sosial işin preventiv funksiyası kontekstində sağlam həyat tərzinin sosiokültürəl aspektləri”

Yeməkdən əvvəl və sonra əlləri yumaq bərəkəti artırır.

Həzrəti Əli (ə)

Giriş: Sağlamlıq millətin yaşamaq qabiliyyətini şərtləndirən strateji amil kimi

Hər bir vətəndaşın sağlamlığı millətin ümumi yaşamaq qabiliyyətini və demoqrafik təhlükəsizliyini şərtləndirən fundamental faktordur. Məşhur filosof Artur Şopenhauerin “bizim xoşbəxtliyimizin 9/10-u sağlamlığımızdan asılıdır” fikri, sağlamlığın fərdin həyat keyfiyyətindəki mütləq dominantlığını ortaya qoyur. Sokrat isə bu məsələyə fərdi məsuliyyət kontekstində yanaşaraq qeyd edirdi ki, “əgər insan özü öz sağlamlığına fikir verirsə, ondan yaxşı öz sağlamlığı üçün daha faydalı olanı bilən həkim tapmaq çətindir”.

Müasir səhiyyənin inkişafında əsas ideologiya əhalidə sağlam həyat tərzinin (SHT) formalaşdırılmasıdır. Bu istiqamətdə inkişaf etmiş xarici ölkələrdə səhiyyə sahəsində artıq neçə ildir ki, islahatlar həyata keçirilir. Avropa Sosioloji Assosiasiyanın konfranslarında iştirakçıların çıxışları bu istiqamətin global aktuallığını təsdiq edir. Sağlamlıq bazar iqtisadiyyatı şəraitində fərdin rəqabət qabiliyyətini, maddi rifahını və peşə uzunömürlülüynü təmin edən mühüm sosial xüsusiyyətə çevrilmişdir. Əhalinin sağlamlığının strateji, potensial və milli təhlükəsizlik amili kimi qəbul edilməsi ilə SHT-nin təbliği dövlətin və bütün cəmiyyətin birinci dərəcəli vəzifəsidir.

Həyat fəaliyyətinin sosioloji təhlili: Həyat təzi, üsulu və üslubunun differensiasiyası

Sosial varlığın statika və dinamikasını əks etdirən üç təməl anlayışın differensiasiyası SHT-nin sosiokültürəl mahiyyətini anlamağa kömək edir:

1. **Həyat təzi:** Bu, insanların birgə fəaliyyətinin, sosial varlığın tarixi baxımından konkret sosial münasibətləri üçün tipik olan, norma və dəyərlərə uyğun formalaşan sabit anlayışdır. Bir sivilizasiyanı digərindən fərqləndirən məhz həyat təzidir (məsələn: sosialist, burjua, xristian, müsəlman, amerika və s.).
2. **Həyat üsulu:** Həm obyektiv şəraitin, həm də daxili təkanverici qüvvələrin təsiri nəticəsində formalaşan fəaliyyət növüdür. Həyat üsulu sosial münasibətlərin dəyişməsinin qoruyub saxlanılmasının üsulu, sosial strukturun dinamikasının vacib amili kimi çıxış edir. Burada şəhər və kənd, sahibkar, fermer, kəndli həyat üsullarını fərqləndirmək olar.

3. **Həyat üslubu:** İnsan davranışının müəyyən növünü əks etdirən sosiopsixoloji kateqoriyadır. Bu, müəyyən sosial qruplar üçün səciyyəvi olan ünsiyyət xüsusiyyətlərini, məişət quruluşunun vərdişlərini və mənəvi dünyasının özünəməxsusluğunu əks etdirir.

Postsovet transformasiyası və sağlamlıq mədəniyyətinin sosioloji böhranı

Həyat tərzini problemi keçmiş SSRİ ölkələrində 1970-1980-ci illərdən başlayaraq aktuallaşmışdır. SSRİ-nin süqutu insanların həyat tərzinə köklü təsir göstərmişdir. Bu transformasiyanın sağlamlığa mənfi təsir edən əsas amilləri kimi aşağıdakıları qeyd etmək olar: insani əlaqələrin dehumanistləşməsi, əxlaqi sərhədlərin pozulması, sosial özünühissətmənin neqativləşməsi və esxatoloji dünyagörüşünün (dünyanın sonu haqqında təlim) inkişafı. Mafioz, ictimai və dövlət strukturlarının birləşməsi, əməyə motivasiyanın aşağı düşməsi əhalidə gərginlik və təşviş yaradaraq SHT normalarından uzaqlaşmaya səbəb olmuşdur.

Müasir dövrdə sağlam həyat tərzinə maneçilik törədən amillər sırasında düzgün olmayan qida, hərəkət azlığı, ruh düşkünlüyü və düzgün olmayan tənəffüs mühüm yer tutur. Maraqlıdır ki, SHT-nin KİV-lərdə həddən çox işıqlandırılması bəzən əks effekt verərək "rasional məlumatlılıq fenomeni"ni formalaşdırır və sağlamlıq canatmasını patoloji asılılığa çevirir.

Azərbaycanın milli strategiyası və sağlamlıq hüququnun təminatı

Azərbaycan Respublikasında əhalinin sağlamlığının qorunması dövlət siyasətinin prioritetidir. Konstitusiyanın 41-ci maddəsi hər kəsin sağlamlığını qorumaq və tibbi yardım almaq hüququnu təsbit edir. Bu istiqamətdə "Azərbaycan 2030: sosial-iqtisadi inkişafa dair Milli Prioritetlər" və "2022–2026-cı illərdə sosial-iqtisadi inkişaf Strategiyası" çərçivəsində mühüm hədəflər müəyyən edilmişdir.

Strategiyanın icrasını təmin etmək məqsədilə 8 işçi qrup yaradılmışdır. Səhiyyə nazirinin müavini Nadir Zeynalovun rəhbərlik etdiyi "Sağlam həyat tərzini" işçi qrupu çərçivəsində aparılan monitorinqlər sənədin effektiv icrasına yönəlmişdir. İqtisadi İslahatların Təhlili və Kommunikasiya Mərkəzinin (İİTKM) icraçı direktor müavini Rəşad Hüseyinov və şöbə müdiri müavini İlqar Babayev monitorinq prosesinin əhəmiyyətini vurğulamışlar. "Əhalinin sağlamlığının qorunması haqqında" Qanun isə profilaktik tədbirlərin hüquqi çərçivəsini müəyyən edir.

SHT sisteminin kompleks komponentləri və bədən sağlamlığı

Sağlam həyat tərzini fizioloji və psixi proseslərin optimal gedişatı üçün aşağıdakı şərtləri təmin edir:

1. **Fiziki aktivlik:** Həftədə ən azı 150 dəqiqə orta intensivlikli aerobik məşq, sürətli gəzinti və velosiped sürmək ürək sağlamlığı və kilo idarəsi üçün vacibdir.
2. **Düzgün qidalanma:** Balanslı pəhriz (balıq, toyuq, bitki əsaslı proteinlər) şəkər və xolesterol səviyyələrini idarə edir.

3. **Zehin sağlamlığı:** Stressin idarəsi (meditasiya, yoqa) və normal yuxu rejimi (7-9 saat) enerji və diqqət səviyyəsini yüksəldir.
4. **Sosial əlaqələr:** Ailə və dostlarla vaxt keçirmək emosional sağlamlığı gücləndirir.

Sosial işin praktiki-preventiv təcrübəsi: Regional maarifləndirmə monitorinqi
Sosial işin preventiv funksiyası maarifləndirmə tədbirləri vasitəsilə reallaşdırılır:

- **Vəndam və Tuğ təcrübəsi:** 2023-cü ilin fevral və dekabr aylarında Qəbələ və Xocavənd rayonlarında keçirilən tədbirlər yeniyetmələri narkomaniya və zərərli vərdişlərdən uzaq durmağa çağırıb.
- **Geniş regional şəbəkə:** AQUPDK-nın tabeliyində olan Şüvəlan, Ağdam, Göygöl, İsmayıllı, Qəbələ, Saatlı, Sabirabad, Hacıqabul, Zərdab, Zaqatala və Goranboy mərkəzləri tərəfindən 2025-ci ilin iyulunda keçirilən interaktiv seminarlar icma sakinlərinin sağlamlıq mədəniyyətini artırır.
- **Akademik maarifləndirmə:** UNEC Dizayn Məktəbi və Psixoloji Xidmət Mərkəzinin psixoloqu Mərziyə Mürsəlovanın seminarları tələbələrin psixoloji rifahının artırılmasına yönəlmişdir.

Sağlam həyat tərz sistemi — sadəcə bərkimə, rəşional qidalanma və hərəkət aktivliyinin vəhdəti deyil, bu, insanın özünə, gələcəyinə və doğmalarına qarşı hiss etdiyi səmimi bir məsuliyyətdir. Aparılan təhlillər və praktiki müşahidələr sübut edir ki, sağlamlıq insanın ən böyük sərvəti olmaqla bərabər, həm də onun cəmiyyətdə rəqabət qabiliyyətini, iş fəaliyyətini və xoşbəxt qocalığını təmin edən təməl daşıdır. Sosial işin preventiv funksiyası kontekstində maarifləndirmə tədbirlərinin əsas məqsədi vətəndaşlarımıza sağlamlığın sadəcə xəstəlikdən uzaq olmaq deyil, həm də zehni, emosional və sosial gümrahlıq olduğunu çatdırmaqdır.

Ölkəmizdə bu istiqamətdə görülən işlər, xüsusilə “Azərbaycan 2030: sosial-iqtisadi inkişafa dair Milli Prioritetlər” və 2022–2026-cı illəri əhatə edən Strategiya sənədləri göstərir ki, dövlət hər bir vətəndaşın sağlam həyat sürməsi üçün geniş imkanlar yaradır. Bu strateji hədəflərin icrası yalnız tibbi müəssisələrin işi deyil, bu, həm də ailədə, məktəbdə, universitetdə və iş yerlərində formalaşan bir mədəniyyətdir. Gənclərin zərərli vərdişlərdən qorunması, uşaqların düzgün qidalanma vərdişlərinə yiyələnməsi və yaşlı nəslin aktiv həyat tərzinə cəlb olunması millətimizin genofondu üçün ən vacib investisiyadır.

Yekun olaraq qeyd etmək olar ki, sağlam həyat tərz hər bir insanın həm bədəninə, həm də ruhuna qoyduğu ən mənalı sərmayədir. Bu, qaydalar toplusu deyil, bir seçimdir — hər gün edilən daha sağlam, daha gümrah və daha pozitiv bir seçim. Əgər hər bir vətəndaşımız bu məsuliyyəti dərk edib öz sağlamlığının keşiyində dursa, Azərbaycan cəmiyyəti daha uzunömürlü, enerjili və rifah dolu bir gələcəyə addım atar. Sosial işçilərin və müvafiq dövlət qurumlarının birgə səyi isə bu yolda hər bir fərdə dəstək olmaq və bu dəyərli missiyanı hər bir evə çatdırmaqdır.

Azərbaycan Tibb Univetsiteti Hərbi Tibb fakültəsi Tibbi profilaktika kafedrasının rəisi,
professor t/x polkovniki – **Şahin Süleymanov**

**“Azərbaycanda Beynəlxalq Təcili Tibbi Yardım briqadasının yol xəritəsinin
müəyyənləşdirilməsi istiqamətləri”.**

Beynəlxalq Təcili Tibbi Yardım Briqadası (BTTYB), fəvqəladə hallarda (təbii fəlakətlər, texnogen qəzalar, silahlı münaqişələr kimi) zərərçəkən əhaliyə çevik və keyfiyyətli tibbi yardım göstərmək, tibb işçilərindən – həkim, feldşer, tibb bacısı, sanitar-təlimatçı və yardımçı heyətdən ibarət, müvafiq avadanlıqlarla təchiz olunmuş mobil dəstədir. Xaricdə BTTYB-lar Ümumdünya Səhiyyə Təşkilatı, Qırmızı Xaç və Qırmızı Aypara cəmiyyəti, bəzi ölkələrin Səhiyyə Nazirlikləri və digər humanitar yardım təşkilatları tərəfindən təşkil edilir.

Azərbaycanda Beynəlxalq Təcili Tibbi Yardım Briqadaları yaradılması məqsədi ilə 2023-cü il fevralın 10-da Ümumdünya Səhiyyə Təşkilatının (ÜST) missiyası Tibbi Ərazi Bölmələrini İdarəetmə Birliyinin ofisinə səfər edib.

Nəticədə BTTYB-nin yaradılması üzrə İşçi Komitənin təşkili, dövlət qurumları tərəfindən koordinatorların təyin olunması təklif olunmuşdur.

Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 20.06 2025-ci il tarixli 1-5/1-9530/2025 nömrəli dərkanarına əsasən Beynəlxalq Təcili Tibbi Yardım Briqadasının (EMT) təsis edilməsi və qlobal klassifikasiyadan keçirilməsi məqsədilə ilə 2025-ci il 23-25 iyul tarixdə xarici ekspertlər dəvət olunmuşdu.

Xarici ekspertlər Azərbaycan Respublikası Fəvqəladə Hallar Nazirliyi, Azərbaycan Respublikası Səhiyyə Nazirliyi, İcbari Tibbi Sığorta üzrə Dövlət Agentliyi və TƏBİB-in təyin olunmuş nümayəndələri ilə görüşlər keçirmişdir. Ekspertlər mobil hospitalların, nəqliyyat, tibb anbarlarına və texniki avadanlıqlara baxış keçirərək, standartlar üzrə qiymətləndirmə aparıblar.

25 iyul tarixdə ÜST-nin dəstəyi ilə “Four Seasons” Mehmanxanasında dəyirmi masa təşkil olunub və Azərbaycanın BTTYB-in yaradılmasının istiqamətləri haqqında fikir mübadiləsi aparılmışdır

Mübadilə prosesində məlum oldu ki, Beynəlxalq status alınması üçün yaradılan BTTYB-nin ÜST-nin standartlarına uyğun olması, sertifikatlaşdırılmadan keçməsi məcburiyyəti yaranır. Sertifikatlaşdırılma prosesinin ÜST-nin dəstəyi ilə həyata keçirilməsi nəzərdə tutulur.

BTTYB-nın yaradılması üçün Respublikada bütün imkanlar var. Müasir mobil hospitallar və avadanlıqlar, yüksək səviyyəli həkim mütəxəssislər və təcrübəli orta tibb işçiləri.

Lakin bizim kafedra işçiləri tərəfindən Fövqəladə hallar akademiyasında keçirilmiş “Fövqəladə hallarda mübarizənin aktual problemləri” elmi texniki konfransda (2023-cü il) [1] vurğulanmış problem hələ də həll olunmayıb.

Təsədüf deyil ki, dəyirmi masaya Fövqəladə Hallar Nazirliyi, Səhiyyə Nazirliyi, İcbari Tibbi Sığorta üzrə Dövlət Agentliyi və TƏBİB-in mütəxəssisləri dəvət olunmuşdu.

Birinci və əsas sual – BTTYB yuxarıda qeyd olunan qurumlardan hansının tabeçiliyində fəaliyyət göstərəcək. Konfransın məruzə materiallarına daxil olunmuş bizim məqalədə “Fövqəladə hallar riskinin azaldılmasında tibb xidmətinin idarəetmə prinsipləri” Azərbaycanda fəvqəladə halların düzgün qiymətləndirilməsi, fəlakətlərin miqyas və davamlılığından asılı olaraq mövcud tibbi qüvvə və vasitələrin səmərəli bölüşdürülməsi və əhaliyə tibbi yardımın yüksək səviyyədə göstərilməsi üçün tibb sahəsində idarə etmədə vahid sistemin yaradılmasının zəruriyyətini qeyd etmişdik. Misalı da göstərmişdik ki 44-günlük Vətən müharibəsində mülki əhali və qoşun kontingenti arasında baş vermiş qayıtmaz itkilərin sayı Respublika icra qurumları tərəfindən işi koordinasiya olunan səhiyyə və güc nazirliklərinin tibb xidmətinin fədakar fəaliyyəti nəticəsində minimuma çatdırılmışdır. Lakin Beynəlxalq Təcili Tibbi Yardım Briqadası yerli icra hakimiyyəti orqanları tərəfindən idarə oluna bilməz. Ona görə də tibb sahəsində vahid idarəetmə sistemin yaradılması Nazirlər Kabinetinin səlahiyyətləri çərçivəsində edilə bilər.

İkinci sual – BTTYB maliyyələşdirilməsi. Fövqəladə Hallar Nazirliyi, Səhiyyə Nazirliyi, İcbari Tibbi Sığorta üzrə Dövlət Agentliyi və TƏBİB-in maliyyələşdirilməsi fərdi olaraq həyata keçirilir. İcbari Tibbi Sığorta üzrə Dövlət Agentliyi və TƏBİB nizamnamələrində ölkə xaricində hər hansı bir qurumun maliyyələşdirilməsi nəzərdə tutulmamışdır. Səhiyyə Nazirliyinin tabeçiliyində hal hazırda olan müalicə müəssisələrinin məhdud sayda olmasını nəzərdən qaçıрмаq olmaz. Fövqəladə Hallar Nazirliyində tibbi kadr potensialı və zəruri tibbi təchizatın səviyyəsi BTTYB-nin normal fəaliyyəti üçün kifayət deyil. Yekunda BTTYB-nin maliyyələşməsində vahid mənbə kimi Maliyyə Nazirliyini göstərmək olar.

Üçüncü sual – BTTYB təlim bazası. 2023-cü ildə Azərbaycan Respublikası Fövqəladə Hallar Nazirliyinin təşkilatçılığı ilə Bakıda Türk Dövlətləri Təşkilatına üzv ölkələrin fəvqəladə halların idarə edilməsi üzrə qurumlarına məxsus xilasetmə qüvvə və vasitələrinin iştirakı ilə “Bakı 2023” Beynəlxalq təlimi keçirilmişdir. Təlimin keçirilməsinə TƏBİB-in tabeliyində fəaliyyət göstərən Bakı Şəhəri Təcili və Təxirəsalınmaz Tibbi Yardım Stansiyasından həkim briqadası cəlb edilmişdir. Bu məqsədlə irimiqyaslı təlimlərin keçirilməsində Fövqəladə Hallar Nazirliyinin təcrübə və

imkanlarını nəzərə alaraq BTTYB-in təlim bazasının yaradılmasının onlara həvələ edilməsi məqsədəuyğun sayıla bilər.

Beləliklə BTTYB-in yaradılmasının mövcud olan problemlərini vahid idarəetmə sistemi çərçivəsində həll etmək olar.

Bizim təklif etdiyimiz variant perspektiv sayıla bilər, lakin başqa variantları təklif olunan modellər üzrə ekspertlərin rəylərini nəzərdən keçirmək zərurəti var. Nəticədə qarşılıqlı razılaşma ilə təklif olunan variantlardan birini qəbul edilməsi qaçılmazdır.

İstifadə olunmuş ədəbiyyat:

1. **Ş.N.Süleymanov, F.T.Meybəliyev, E.İ.Dadaşov “Fövqəladə hallar riskinin azadılmasında tibb xidmətinin idarəetmə prinsipləri”/ “Fövqəladə hallarla mübarizənin aktual problemləri “ mövzusunda VII elmi-texniki konfrans materialları. FHN akademiyası.Bakı. 2023-cü il, səh 181-183.**

Çapa imzalanmışdır:

Formatı:

Həcmi:

Sifariş:

Miqdarı: